

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Katedra jihoslovanských a balkanistických studií

Bakalářská práce

Nadja Čorič

**Ferdinand Velc a jeho přínos pro Bosnu a
Hercegovinu**

Ferdinand Velc and his contribution to Bosnia and
Herzegovina

Praha 2014

Vedoucí práce: PhDr. Milada Nedvědová, Ph.D

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí mé bakalářské práce, PhDr. Miladě Nedvědové, PhD., za její odborné vedení a praktické rady.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 15. srpna 2014

.....

Podpis autora práce

Anotace

Tématem bakalářské práce je segment česko-bosenských kulturních styků. Práce si klade za cíl nastínit obraz Ferdinanda Velce a jeho kulturní přínos pro Bosnu a Hercegovinu na samém počátku 20. století. V této práci je vytvořen portrét jeho mnohostranné a intenzivní činnosti. Ferdinand Velc je zde představen jako malíř, pedagog, fotograf, publicista, autor prvního českého průvodce po Bosně a Hercegovině a autor první bosensko-hercegovské bibliografie. Bakalářská práce je zpracována na základě sekundární literatury a dobových tiskových materiálů.

Resumé

The theme of the thesis is segment of czech-bosnian cultural relations. The aim is to sketch the image of Ferdinand Velc and his cultural contribution to Bosnia and Herzegovina at the beginning of the 20th century. There is also created portrait of his multifaceted and intense activity. Ferdinand Velc is introduced as an artist, educator, photographer, journalist, author of the first guide for Bosnia and Herzegovina in czech language and author of the first bosnian-herzegovinian bibliography. The thesis is elaborated on the basis of secondary literature and contemporary print materials.

Klíčová slova:

Ferdinand Velc, Bosna a Hercegovina, turismus, bibliografie, česko-bosenské kulturní styky

Key Words

Ferdinand Velc, Bosnia and Herzegovina, tourism, bibliography, czech-bosnian cultural relations

OBSAH

1. Úvod	8
2. Podíl Čechů na kulturním vývoji Bosny a Hercegoviny	11
3. Ferdinand Velc	14
3.1 Malíř	15
3.2 Pedagog	19
3.3 Fotografická tvorba	22
3.4 Publicistická tvorba	24
3.5 Bibliograf	28
3.6 Propagátor turismu	34
4. Závěr	40
5. Seznam použité literatury	43
Přílohy	47
I. Výtvarná díla	47
V majetku rodiny	47
V majetku umělecké galerie Bosny a Hercegoviny	49
II. Seznam pozitivů ve Vlastivědném muzeu ve Slaném	50
III. Publikované knihy Ferdinanda Velce	52
IV. Ilustrace v periodikách	53
Seznam ilustrací v časopisech Nada a Zlatá Praha:	53
Obrazy a fotografie v majetku Vlastivědného muzea ve Slaném:	64
V. Literatura o Ferdinandu Velcovi	71

1. Úvod

Tato bakalářská práce se věnuje osobě Ferdinanda Velce a jeho přínosu pro Bosnu a Hercegovinu. Ferdinand Velc se narodil v roce 1864 ve Vinařicích u Kladna a roku 1896 odcestoval do Bosny a Hercegoviny, kde se živil jako učitel kreslení na sarajevském gymnáziu. V Bosně a Hercegovině žil až do své náhlé smrti roku 1920.

V bakalářské práci nesleduji jediný aspekt Velcovy činnosti jako autoři předchozích studií. Ferdinanda Velce nevnímám pouze jako folkloristu, ale i jako významného kulturního pracovníka, jehož část díla pro bosenskou kulturu znamená důležitý počín v počátcích „aklimatizace“ v prostoru osvobozeného z osmanské nadvlády na evropské kulturní prostředí.

V kapitole o podílu Čechů na kulturním vývoji Bosny a Hercegoviny jsem se snažila umístit Velcovu práci do širšího kontextu českého kulturního přínosu pro Bosnu a Hercegovinu v období, kdy byla pod nadvládou Rakousko-Uherska. O jednotlivých českých vědcích, umělcích nebo jednotlivých tématech z tohoto období existuje poměrně velké množství literatury. Já jsem vycházela nejvíce z publikace: Ladislav Hladký – Adin Ljuca: *České vlivy na kulturní a společenský rozvoj Bosny a Hercegoviny*. Archiv Ministerstva zahraničních věcí České republiky. Vědecký projekt RM 02/23/05.

Hlavní část bakalářské práce je rozdělena do 6 tematických bloků, podle činností, kterým se tento všestranný umělec a kulturní pracovník nejvíce věnoval.

Při zpracování Velcovy malířské činnosti mi byla velmi nápomocna návštěva Vlastivědného muzea ve Slaném, kde se nachází část Velcových malířských děl. A také návštěva Umělecké galerie Bosny a Hercegoviny v Sarajevu, v jejímž majetku se nachází 15 jeho výtvarných děl. V muzeu ve Slaném lze nalézt výkresy z Velcových školních let až po nejznámější a nejrozměrnější obraz *Zavraždění svatého Václava*, který se nachází v místní kapli vedle muzea. Vzácnou hodnotu má neveliký *Katalog – Ferdinand Velc*, který v roce 1972 vydala Umělecká galerie v Sarajevu. Velmi užitečná je i diplomová práce Dagmar Spívalové: *Osobnost a dílo Ferdinanda Velce: Jeho význam pro českou etnografii a folkloristiku*. Tato diplomová práce je zřejmě jediným rozsáhlejším dílem, které je celkově věnováno osobě a tvorbě Ferdinanda Velce, ale nezahrnuje celou jeho mnohostrannou činnost. Důležité poznámky o Velcově výtvarné činnosti také zanechal jeho žák Đoko Mazalić. Další informace jsou roztroušeny po různých publikacích bosensko-hercegovského

výtvarného umění (Ljubica Mladenović apod.), anebo v různých lexikonech a slovnících (Toman Pokop: *Nový slovník československých výtvarných umělců*, *Ottův slovník naučný*, *Enciklopedija likovnih umjetnosti od leksikografskog zavoda*). Dále jsem ke zpracování této části čerpala z různých ilustrovaných časopisů, do kterých Velc přispíval, především ze sarajevské *Nady* a *Zlaté Prahy*.

Ferdinand Velc byl původní profesí malíř a byl všestranná osobnost, ale celý život se živil jako učitel. Do Sarajeva přijel za prací. Využil nabídku od ministerstva vyučování, jelikož se mu nedařilo sehnat místo ve školství v jeho rodném Slánsku, a to ani na nižším stupni. V Sarajevu Velc pracoval celou dobu jako pedagog a vychoval první generaci bosensko-hercegovských malířů. O této jeho činnosti neexistuje žádný další článek, byla jsem pouze odkázána na zmínky a vzpomínky jeho žáků.

Významná byla také i Velcova fotografická činnost a to zejména z etnografického hlediska, jelikož na svých fotografiích zachycoval ukázky folklóru, společenský život a lidovou architekturu. Fotil zejména nearanžované fotografie z venkova, které později používal jako předlohu pro své malby. Jako jednoho ze zakladatelů nearanžované fotografie v českých zemích ho zmiňují Vladimír Birgus a Pavel Scheufler v publikaci *Fotografie v českých zemích 1839 – 1999: chronologie*. Bohužel se ale mnoho jeho negativů nezachovalo, v současné době dochovanou část jeho fotografické tvorby nalezneme ve Vlastivědném muzeu ve Slaném a v Muzeu Chodska v Domažlicích. (Seznam pozitivů, které jsou uschovány ve Vlastivědném muzeu ve Slaném, se nachází v přílohách na s. 51.) Ferdinand Velc se určitě zabýval fotografováním i v Bosně a Hercegovině, na což upozorňuje Adin Ljuca v publikaci *České vlivy na kulturní a společenský rozvoj Bosny a Hercegoviny*. Svědčí o tom ilustrace ve Velcově *Průvodci po Bosně a Hercegovině*, které s největší pravděpodobností pocházejí právě z jeho objektivu. Jako o fotografovi se o něm zmiňuje i výroční zpráva ze schůze sarajevského *Kroužku Klubu českých turistů* z roku 1908, který byl pobočkou *Klubu českých turistů*.

Co se týče Velcovy publikační činnosti, tak ta rovněž byla velmi plodná. Přispíval do regionálních novin Slánska, sarajevských novin a také do časopisu *Klubu českých turistů* a *Českého lidu*. Během svých studií v Mnichově působil také jako redaktor v časopise *Špachtle*. Existuje zde i velká pravděpodobnost, že nepublikoval články vždy pod svým jménem, ale pod pseudonymem, či se podepisoval pouze iniciály. Tuto kapitolu jsem zpracovala zejména na základě jeho článků, které lze rozdělit na cestopisné, uměleckohistorické a národopisné.

Další kapitola je věnována jeho bibliografické činnosti. Ferdinand Velc pracoval od roku 1904 jako externí pracovník *Institutu pro výzkum Balkánu*, v jehož programu bylo i vydání bibliografie Bosny a Hercegoviny a Černé Hory. Obě tyto bibliografie úspěšně dokončil, ale bohužel cestu k jejich vydání zkomplikovala první světová válka. Obě byly vydány až začátkem 90. let. Tyto dvě bibliografie byly publikovány díky úsilí bosensko-hercegovských vědců a knihovníků, hlavně: Hamdiji Kapidžiće, Budimira Miličića a Vjekoslave Hunske. O tom nám zanechali informace Branko Čulić a Kemal Bakaršić. O Velcově bibliografické činnosti psal i známý černohorský vědec a ředitel Národní knihovny Černé Hory Dušan J. Martinović.

Poslední kapitola je věnována Ferdinandu Velcovi jako propagátorovi turismu v Bosně a Hercegovině. V této kapitole vycházím zejména z jeho *Průvodce Bosnou a Hercegovinou* a z jeho článků publikovaných v Časopise Klubu českých turistů. O Velcovi jako propagátorovi turismu referuje Adin Ljuca v článku *Češi a počátky turismu v Bosně a Hercegovině*.

Doufám, že se mi podaří vytvořit syntézu Velcovy rozsáhlé činnosti, o které dosud existují jen dílčí studie. V rámci vztahové práce se pokusím nastínit společensko-kulturní klima Bosny a Hercegoviny v době, kdy tam Ferdinand Velc působil a zároveň také vliv Velcova pobytu v jihoslovanském prostředí na utužení kontaktů Čechů s touto zemí a jejími obyvateli. Výsledky svého bádání jsem se pokusila shrnout v závěru, kterým končí první část mé bakalářské práce.

Druhou část bakalářské práce představují přílohy a bibliografie. Výtvarná díla Ferdinanda Velce (Majetek rodiny, Z Umělecké galerie Bosny a Hercegoviny), Seznam pozitivů ve Vlastivědném muzeu ve Slaném, Publikované knihy Ferdinanda Velce, Ilustrace v periodikách, Obrazy a fotografie v majetku muzea ve Slaném a Literatura o Ferdinandu Velcovi.

2. Podíl Čechů na kulturním vývoji Bosny a Hercegoviny

Po berlínském kongresu roku 1878 až do konce první světové války v roce 1918 žili obyvatelé Bosny a Hercegoviny s Čechy ve společném státě Rakousko-Uhersku, známém též pod neoficiálním názvem habsburská monarchie. Od roku 1878 do Bosny a Hercegoviny, exotické části Rakousko-Uherska, která byla velmi ovlivněna dlouholetou vládou osmanských Turků, odešel, zejména za prací, poměrně vysoký počet Čechů.

První Češi se v tomto období do Bosny a Hercegoviny dostali jako součást císařské armády. V prvních 15 letech okupace se do Bosny a Hercegoviny nastěhovalo okolo 150 českých rodin.¹ Přesný počet nelze určit, jelikož se mnozí vyjadřovali ve sčítání obyvatel jako Němci či Chorvaté, aby získali lepší práci nebo byli lépe přijati společností. Podle výsledků sčítání obyvatelstva v Bosně a Hercegovině z roku 1910 žilo v zemi celkem 7 095 Čechů. (Po Chorvatsku se tedy jednalo o největší českou kolonii na slovanském jihu.) Procento podílů Čechů na celkovém počtu obyvatel Bosny nebylo nijak velké – jen 0,37%. Zato jejich podíl mezi přistěhovalci z Rakouska byl poměrně značný, ze všech rakouských příslušníků – tj. 46 859 osob – připadalo na Čechy zhruba 15%. Nejvíce Čechů žilo v městech – např. v Sarajevu (1568), Tuzle (388), Banja Luce (381), Mostaru (240).² Zpráva zemské vlády z roku 1913 uvádí, že v Bosně a Hercegovině existovaly dokonce 4 české kolonie.³

Sociálním složením tvořili Češi poměrně pestrou mozaiku. Od vojáků, státních úředníků přes nekvalifikované dělníky až po špičkové vědce a umělce. Exotická Bosna a Hercegovina lákala nové osídlence svou rozmanitostí fauny a flóry, obrovskými přírodními zdroji, kulturním dědictvím a bohatými zvyky, ale také i kvůli větší možnosti profesního uplatnění.

---

¹ BONĚK, Jan, KUDĚLA, Jiří, DIMITRIJEVIĆ, Branka. *Karel Pařík: architekt evropského Sarajeva = arhitekt evropskog Sarajeva = architecte de Sarajevo européen = architekt des europäischen Sarajevo = the architect of European Sarajevo*. Praha, Eminent, 2012, s. 20

² Srov. HADŽIBEGOVIĆ, Ilijas: *Bosenskohercegovská města na rozhraní 19. a 20. Století*. In: *Slovanské historické studie* 22, 1996, s. 314

³ POLONI, Željka. *Češi v Sarajevu 1878-1918*. Olomouc, 2009. Diplomová práce. Univerzita Palackého, Filozofická fakulta, s. 66

Češi byli v Bosně a Hercegovině hospodářky poměrně aktivní, založili zde více podniků. K udržení národního podvědomí a identity si založili i několik občanských spolků⁴.

Bosna a Hercegovina vstoupila v období vlády Rakouska-Uherska do významné fáze svého vývoje. Tato země orientálního rázu získala na přelomu 19. a 20. století rysy evropské kultury, které zvýšily vzdělanost místního obyvatelstva, docházelo také ke zlepšení infrastruktury, stavbě železnic a do země byl postupně přiváděn cizí kapitál. V tomto období velikých změn se Češi významnou mírou zasloužili o rozvoj bosenského hospodářství, školství a kultury. V některých oborech patřili Češi dokonce k místním průkopníkům.

K neznámějším patřili: muzejní pracovníci, archeologové jako Karel Páč (Carl Patsch), František Fiala, Karel Malý, Václav Radimský, Otmar Reiser; hudebníci – František Matějovský, Bohumír Kačerovský, Rudolf Zamrzla, Vilém Gustav Brož, Julius Fučík, Josef Chládek; architekti – Karel Pařík, Josef Pospíšil, Karel Pánek; výtvarníci – Ludvík Kuba, Karel Liebscher, Ferdinand Velc. V dějinách bosensko-hercegovské fotografie zvláštní místo zaujímá František Topič. Kromě něho a několika dalších měli na vývoj fotografie vliv i někteří vědečtí pracovníci, kteří při výzkumu používali fotoaparáty jako (František Fiala, Ćiro Truhelka a Karel Patsch) a také někteří malíři, kteří se kromě vlastní disciplíny zabývali i fotografováním (Karel Liebscher, Ludvík Kuba, Václav Lev Andrlé). Rovněž nelze přehlédnout jméno úřední lékařky Anny Bayerové, která se věnovala lékařské péči o bosenské ženy⁵, a ředitele státních lázní v Ilidži Julia Pojmana, autora známého turistického průvodce po Bosně a Hercegovině napsaném v německém jazyce, který měl do první světové války 4 vydání.

Mnoho českých pracovníků významem převyšuje Ludvík Kuba (1863 – 1956), etnograf, hudebník, sběratel lidových písní a malíř. Jeho práce je dodnes nejcennějším svědectvím o historii bosenské lidové slovesnosti. Zatímco mnohostranná činnost Ludvíka

---

⁴ V roce 1889 existovala v Sarajevu společnost pod názvem "Perníková obec" neboli "Kroužek (českých) mládenců", který se postupně rozšiřoval o ženaté muže, jejich ženy a jiné dospělé členy českých rodin, a protože se postupně rozšiřovala i jeho činnost, tak v roce 1900 změnili název na "Česká společnost". Roku 1896 byl založen "Český vzdělávací spolek" od roku 1898 přejmenovaný na "Český lidově vzdělávací spolek" a v roce 1899 se na veřejnosti objevila i "Česká beseda". Tyto dva posledně jmenované spolky se roku 1905 sdružily pod názvem "Česká beseda". V roce 1907 se "Český lidově vzdělávací spolek" opět odštěpil a pak sdružoval především dělnickou a řemeslnickou část českého obyvatelstva v Sarajevu. "Česká beseda" zůstala i nadále a oba tyto české spolky vyvíjely vlastní činnost, ale někdy působily i společně. Od roku 1904 v Sarajevu také působil Kroužek Klubu českých turistů.

⁵ O její práci jako i o práci dalších několika českých a polských lékařek více: NEČAS, Ctibor. *Mezi muslimkami: působení úředních lékařek v Bosně a Hercegovině v letech 1892-1918*. Brno: Masaryk. univ., 1992

Kuby je známá, stejně tak mnohostranná a zajímavá činnost Ferdinanda Velce nebyla doposud celkově zpracována.

3. Ferdinand Velc

Ferdinand Velc (1864 – 1920), malíř, fotograf, bibliograf, spisovatel, pedagog a český rodák z Vinařic u Kladna, jenž studoval malířskou akademii v Praze a Královskou akademii výtvarných umění v Mnichově, přišel roku 1895 do Bosny a Hercegoviny jako profesor kreslení na sarajevské gymnázium. Sice podle *Spomenice Prve gimnazije u Sarajevu*⁶ Velc začal učit v roce 1896, ale Dagmar Spívalová s odkazem na rukopis bratra Štěpána Velce v Okresním archívu v Kladně uvádí 1895 jako rok jeho příjezdu do Sarajeva. A Ljubinka Bašović rovněž. V Bosně a Hercegovině zůstal až do své nečekané smrti roku 1920⁷.

Ferdinand Velc prožil v bosenském hlavním městě, Sarajevu, téměř polovinu svého života. Do rodného kraje se vracel vždy v době školních prázdnin⁸. Během působení v Sarajevu vznikla jeho nejdůležitější díla: *Soupis památek okresu Slánského* (1904), *Průvodce Bosnou a Hercegovinou* (1907), *Bibliografie Bosny a Hercegoviny* (1911) a *Bibliografie Černé Hory* (1911). Velc se zapojoval do místního kulturního života, působil v *Klubu českých turistů*, *České společnosti* a také byl členem *České besedy*. A i přesto všechno měl čas věnovat se publicistické činnosti, přispíval do bosenských periodik, ale také i do regionálních časopisů Slánska⁹, s jejichž redakcemi nepřestal spolupracovat, a do *Časopisu Českých Turistů*. Většinu života prožil v zahraničí, vždy ale se toužil vrátit zpět do svého rodného kraje, což se mu nespěnilo.

---

⁶ *Spomenica Prve gimnazije u Sarajevu: izdana prilikom proslave 50-godišnjice (1879–1929)*, Sarajevo, Državna štamparija, 1929, s. 28

⁷ Příčiny jeho smrti jsou neznámé, zemřel buď na infarkt, nebo se také spekuluje o tom, že byl zavražděn rodinou Gavrillo Principa, při jehož soudním procesu měl F. Velc zastávat úlohu soudního překladatele.

⁸ SPÍVALOVÁ, Dagmar. *Osobnost a dílo Ferdinanda Velce: Jeho význam pro českou etnografii a folkloristiku*. Praha, 1986. Diplomová práce. Katedra etnografie a folkloristiky FF UK Praha, s. 18

⁹ *Kraj, Slánský obzor, Světlo, Svobodný občan, Třebízský*

3.1 Malíř

Ferdinand Velc byl svou původní profesí malíř. Studoval na pražské akademii výtvarných umění a později také v Mnichově na Královské akademii výtvarných umění. Specializoval se na malbu historickou a náboženskou. Maloval zejména historické kompozice a náboženské obrazy a podobizny. Největší část jeho malířských děl v České republice je uložena ve Vlastivědném muzeu ve Slaném. V místní kapli se také nachází jeho nejznámější a nejrozměrnější obraz z roku 1889 *Zavraždění svatého Václava*, považovaný za nejzdařilejší dílo, které namaloval během svého pobytu v Mnichově. Dále lze nalézt v Muzeu Chodsko v Domažlicích obrazy zachycující lidový kroj na Chodsku.

Oltární obrazy a díla s náboženskou tematikou jsou v současné době roztroušeny po venkovských kostelích na území Slánska a Domažlicka. Celkový rozsah Velcových malířských děl ale bohužel není znám. Obrazy a kresby, které jsou v Umělecké galerii Bosny a Hercegoviny v Sarajevu, v muzeu ve Slaném či v Domažlicích, tvoří jen nepatrný zlomek jeho tvorby, jelikož většina jeho děl skončila v rukou soukromníků.

Ferdinand Velc do Bosny a Hercegoviny přijel již jako známý a uznávaný malíř. Vystavoval už během svých mnichovských studií. Každý půl rok pořádala akademie výstavy, do jejíž expozice byly vybírány nejúspěšnější práce studentů a těm nejlepším z nich byla udělována stříbrná a bronzová medaile. Velc byl oceněn dokonce dvakrát a to v roce 1885 a 1886. V roce 1889 byl oceněn zlatou medailí za obraz *Hlava starce*¹⁰. V roce 1891 byl na Jubilejní zemské výstavě království českého vyznamenán za své nejznámější dílo *Zavraždění svatého Václava*. Před příchodem do Sarajeva už vystavoval v Německu, Rakousku, Čechách, Itálii a Francii.¹¹ V této době se kromě malířství také zabýval etnografickým studiem svého kraje (lidové kroje, zvyky, výšivky, atd).

Jeho přechod z Čech do Sarajeva kunsthistorik K.H. Bodensiek ocenil takto: „*Přestože Velc dlouho pobýval v Mnichově a byl narozen v Praze, Sarajevo se stalo městem jeho života a tvorby. (...) Nejspíše díky rozmanitosti bosenské kultury, začal Ferdinand Velc zastávat názor, že by se umění mělo vyhýbat emocím a mělo by být především odrazem*

---

¹⁰ S největší pravděpodobností byl tento obraz reprodukován v časopise Zlatá Praha roku 1899 na straně 388 (nelze to však s jistotou potvrdit, jelikož v časopise to tak není uvedeno, ale jedná se zde rovněž o obraz starého zadumaného muže)

¹¹ *Katalog izložbe F. Velc, Umjetnička Galerija Bosne i Hercegovine, 1972*

skutečnosti. (...) V důsledku toho začal malovat obyčejné lidi a více se zajímat o národní kroje a folklór, zejména jeho pozdějšího domova.¹²

Jako malíř byl Ferdinand Velc velice plodný. Zabýval se církevním malířstvím, žánrovými obrázky, akty i krajinomalbou. Je známo, že po příchodu do Sarajeva vyrobil pro knížete Schwarzenberka ikonu sv. Matěje Evangelisty a Madonu pro knížete Kinského, krom toho také několik portrétů sarajevských občanů: průmyslníka Brauna, dr. Patsche a jeho ženy, obchodníka Finciho, arcibiskupa Šariće, spisovatele Josipa Milakoviće. Vytvořil rovněž velký počet krajinomaleb, zejména z okolí Sarajeva¹³.

Během svého působení v Bosně a Hercegovině se Ferdinand Velc dostal i na bosenský venkov. Místní krajina a způsob života ho natolik okouzlily, že jej zachytil v mnoha svých obrazech. V tomto období již nemaloval pouze náboženské a historické obrazy, ale jeho tvorba zachycovala i současný život ze Sarajeva a okolí. Jeho obrazy z Bosny a Hercegoviny jsou zajímavé i z etnografického hlediska, neboť na nich zachycoval místní lidové kroje, které ho zde zaujaly.

Velc vystavoval na Mileniární výstavě v Budapešti roku 1896, kde získal bronzovou medaili, a na světové výstavě v Paříži roku 1900.¹⁴

Spolupracoval se sarajevským ilustrovaným časopisem *Nada* a *Zlatou Prahou*. V *Nadě* publikoval zejména ilustrace s jihoslovanskou tematikou, výjimku představuje obraz *Češki telal*. V Zlaté Praze publikoval naopak obrazy, které tematicky byly spjaté s českým prostředím, výjimku zde představuje obraz *Trh v Sarajevě*. Seznam ilustrací publikovaných v těchto časopisech uvádím v příloze. Do těchto časopisů přispíval také i jako publicista.

U příležitosti padesátého výročí od Velcovi smrti v roce 1971 uspořádala jeho rodina výstavu děl v Bonnu, z čehož se lze domnívat, že jeho rodina a potomci žili, či stále žijí, v

---

¹² „Iako je Velc dugo boravio u Minhenu, iako je roden u Pragu, on je u Sarajevu našao težište svoga života i djelovanja. (...) Možda je povezanost u šarenilu ove zajednice naroda kod F. Velca još pojačala uvjerenje da umjetnost treba da izbjegava i da bude prije svega odraz stvarnosti (...) Usled toga slika on ljude bez položaja i spolnog sjaja. Njega privlači narodna nošnja i folklor, prije svega njegove kasnije izabrane domovine“ in: *Katalog izložbe F. Velc*, Umjetnička Galerija Bosne i Hercegovine, 1972

¹³ MLADENOVIĆ, Ljubica: *Građansko slikarstvo u Bosni i Hercegovini u XIX veku*. Sarajevo, Veselin Masleša, 1982, s. 112-114

¹⁴ MLADENOVIĆ, Ljubica: c. d., s. 112-114

Německu. Tato výstava, na které bylo vystaveno 68 Velcových děl¹⁵, se o rok později přesunula do Sarajeva do Umělecké galerie Bosny a Hercegoviny. Na sarajevské výstavě se objevilo 65 děl, které byly v majetku rodiny a tři oleje na plátně (*Na odru*, *Djevojka*, *U zanosu*) a 12 sépiových kreseb a kreseb z vlastnictví Umělecké galerie Bosny a Hercegoviny. Výstava se konala ve dnech 10. – 22. října 1972 v Umělecké galerii a byla dokonce prodloužena do 11. listopadu 1972.¹⁶ Samotnému úvodu v katalogu z výstavy předchází přeložená a zkrácená verze původního úvodního slova z bonnské výstavy od K. H. Bodensieka, kde autor sumarizuje Velcovu malířskou kariéru. Poté následuje text od Ljubinky Kojić, která shrnuje jeho tvorbu na prostoru Bosny a Hercegoviny. Na samém konci katalogu je výčet Velcových ocenění, výstav a také jeho bibliografie. V katalogu nalezneme seznam 65 obrazů, které v té době vlastnila Velcova rodina a 15 děl, které jsou uloženy v Umělecké galerii Bosny a Hercegoviny¹⁷.

Jedinou známou výstavou Ferdinanda Velce v České republice zorganizovalo Vlastivědné muzeum ve Slaném. Výstava byla spojená s besedou, které se zúčastnila i Velcova neteř¹⁸. Byla uspořádána 17. 8. 1984 u příležitosti výročí 120 let od Velcova narození¹⁹.

Ferdinand Velc byl úspěšný malíř a pedagog. Vychoval první generaci bosensko-hercegovských malířů. Do této generace lze zahrnout Đoku Mazaliće, který svého učitele, zmiňuje ve známém *Lexikonu umělců*²⁰, J. Bijeliće, K. Mijiće a T. Švrakiće. Dále je Velcovo malířské umění zmiňováno i v různých encyklopediích a slovnících.²¹

---

¹⁵ *Katalog izložbe F. Velc*, Umjetnička Galerija Bosne i Hercegovine, 1972

¹⁶ MLADENVIĆ, Ljubica, c. d., s. 112-114.

¹⁷ Seznam těchto obrazů je uveden v příloze na s. 48

¹⁸ Zdroj: Božena Franková z Vlastivědného muzea ve Slaném

¹⁹ Pozvánka na besedu je uvedena v příloze na s. 72

²⁰ MAZALIĆ, Đoko. *Leksikon umjetnika: Slikara, vajara, graditelja, zlatara, kaligrafa i drugih koji su radili u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Veselin Masleša, 1967

²¹ HOROVÁ, Anděla, ed. a kol. *Nová encyklopedie českého výtvarného umění: N - Ž*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1995; MAZALIĆ, Đoko. *Leksikon umjetnika: Slikara, vajara, graditelja, zlatara, kaligrafa i drugih koji su radili u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Veselin Masleša, 1967; *Národní album: Sběrka podobizen a životopisů českých lidí prací a snahami vynikajících i zasloužilých*. Praha: Jos. R. Vilímek, 1899; *Ottův slovník naučný*, 26. díl, Praha 1907; TOMAN, Prokop, ed. *Nový slovník československých výtvarných umělců*. 3., značně rozšíř. vyd. V Praze: Rudolf Ryšavý, 1950.

Na umělecký odkaz F. Velce upozornila v roce 1984 výstava České malířství 20. století – I. generace devadesátých let, pořádané Národní galerií v Praze tím, že do expozice byl zařazen jeho obraz *Poesie*.

3.2 Pedagog

Poměrně často se můžeme v odborné literatuře setkat s tím, že jihoslovanští studenti jezdili za studiem na české univerzity. Ale nepoukazuje se na význam práce českých pedagogů na jihoslovanském prostoru, a to zejména je li řeč o Bosně a Hercegovině.

Po založení Prvního Gymnázia v Sarajevu roku 1879 se mezi prvními pedagogy nacházela i česká jména jako například: František Burian, Petr Holeček, Vilem Marášek, Josip Chládek, Ferdinand Velc a další. Na střední technické škole v Sarajevu, která byla založena roku 1889 jako první škola tohoto typu v Bosně a Hercegovině, se vyučovalo stavebnictví, hornictví a lesnictví. V pedagogickém sboru byli zastoupeni četní čeští odborníci: Leopold Veletovský – vyučoval stavebnické kreslení, vědu o stavebních materiálech (1891 – 1906), architekt Karel Pánek – vedl kreslení (1898 – 1899), architekt Karel Pařík – učil stavební kreslení a architekturu (1890 – 1891), architekt Josef Pokorný – učil architekturu (1913 – 1916), architekt Ladislav Lauda (1915 – 1923) a ing. Josef Veselý – přednášeli matematiku a geometrii, stavebnictví, geodesii, kreslení plánů, Josef Zapletal – učil geometrii a stavební matematiku.²² Ferdinand Hol byl jedním ze zakladatelů střední Lesnické školy v Sarajevu a později byl i jejím ředitelem.²³ Zakladatelem první hudební školy byl František Matějovský (1908). Kromě klasické pedagogické činnosti čeští vědci a umělci psali odborné texty a také se věnovali veřejné osvětové činnosti (např. veřejné přednášky, odborné debaty apod.).

Pokud mluvíme o pedagogické činnosti Čechů v Bosně a Hercegovině, jeden z nejdůležitějších okamžiků, představuje rozhodnutí ministra Kállaye z roku 1893, pověřit Aloise Studničku, aby založil umělecko-řemeslnické školy v Sarajevu a Mostaru. Většina učitelů, které Studnička vybral, byli Češi. Patřili mezi ně Jan Haring, Jan Gregora, Antonín Pasler, František Klubka, Josef Šmíd a Jan Příbyl.²⁴ Pro šíření výtvarné kultury měly

---

²² KRZOVÍČ, Ibrahim: *Arhitektura secesije u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo, Sarajevo Publishing, 2004, s. 209.

²³ BAŠOVIĆ, Ljubinka: *O kulturnim vezama između Čehoslovačke i Bosne i Hercegovine u periodu između dva svjetska rata (1918 – 1941)*. In: Radio-Sarajevo, Treći program, broj 8, 1975, [publikovaná část z doktorské dizertace: *Čehoslovačka u bosanskohercegovačkoj štaci i arhivskoj građi, s posebnim osvrtom na djelatnost dr Jovana Kršića (bibliografska grada 1918 – 1941)*, obhájené na katedře vědeckých informací a knihovnictví, Filozofické fakulty Karlovy univerzity v Praze 1973]

²⁴ MATUŠEK, Josef: *Češi v Bosně a Hercegovině*. Přehled, Daruvar, 16, 1996, s. 25

v každém případě význam také žakovské výstavy kreseb a ručních prací, které organizovala řemeslnická škola Aloise Studničky, stejně jako jeho knihy a brožury o vyučování kreslení.²⁵

Enciklopedije likovnih umjetnosti na jendom místě uvádí, že Alois Studnička, ředitel Řemeslnické školy, založil roku 1902 v Sarajevu malířskou školu,²⁶ avšak o této škole jsme již žádné další informace v jiných zdrojích neobjevili. Jiné zdroje uvádějí, že první soukromou malířskou školu založili v Sarajevu roku 1906 Jan Karel Janovský a jeho žena Ludmila Janovská-Kleinmondová. Mazalić neuvádí informační pramen a tvrdí, že Janovský přišel do Sarajeva roku 1906 a pracoval zde jako učitel kreslení na Řemeslnické škole, což by znamenalo, že se znal se Studničkou. Zda-li se jedná o dvě různé školy, nebo zda snad měl Alois Studnička nějakou vazbu nepřipadnou Janovského školu, se dosud nepodařilo zjistit.²⁷

V pedagogické činnosti v oblasti výtvarné kultury byl patrně nejaktivnější Ferdinand Velc, který v letech 1896-1920 pracoval jako profesor kreslení na sarajevském Velkém gymnáziu.²⁸ Také učil na Učitelské škole. Začátky studia výtvarného umění u něj absolvovala první generace bosensko-hercegovských malířů: Mijić, Bijelić, Švrakić a Mazalić.

Na význam jeho pedagogické činnosti jako první opakovaně upozorňoval jeden z jeho žáků Đoko Mazalić. O svém učiteli píše nejenom v článku k příležitosti 15 let od jeho úmrtí (1935), ale i ve svých vzpomínkách, ve kterých ho popisuje jako velmi pracovitého člověka, který svým žákům zdůrazňoval, že kresba je „filozofií malířství“.²⁹ Učitele zařadil i do svého významného *Lexikonu umělců*³⁰, kteří působili v Bosně a Hercegovině.

V katalogu z výstavy v Bonnu z roku 1971 u příležitosti 50 let o Velcova úmrtí K. H. Bodensiek také zdůrazňuje význam jeho pedagogického vlivu. Píše, že Velc byl „předurčen

---

²⁵ *Enciklopedija likovnih umjetnosti. 1: A-Ćus*. Zagreb, Izdanje i naklada leksikografskog zavoda FNRJ, 1959, s. 459 – *Enciklopedija likovnih umjetnosti 4: Portr – Ž. Dodatak*. Izdanje i naklada leksikografskog zavoda, 1966, s. 340

²⁶ *Enciklopedija likovnih umjetnosti 4: Portr – Ž. Dodatak*. Izdanje i naklada leksikografskog zavoda, 1966, s. 340

²⁷ LJUCA, Adin: Malířství a sochařství. In: Ladislav Hladký – Adin Ljuca: *České vlivy na kulturní a společanský rozvoj Bosny a Hercegoviny*. Archiv Ministerstva zahraničních věcí České republiky. Vědecký projekt RM 02/23/05. s. 109.

²⁸ *Spomenica Prve gimnazije u Sarajevu: izdana prilikom proslave 50-godišnjice (1879–1929)*, Sarajevo, Državna štamparija, 1929, s. 28

²⁹ *Katalog izložbe F. Velc*, Umjetnička Galerija Bosne i Hercegovine, 1972

³⁰ MAZALIĆ, Đoko. *Leksikon umjetnika: Slikara, vajara, graditelja, zlatara, kaligrafa i drugih koji su radili u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Veselin Masleša, 1967

stát se učitelem“, a že „nejenom učil ostatní, ale i sám se neustále vzdělával“³¹. Měl ve zvyku svým žákům říkat, že příroda je ta „nejlepší učitelka“. Bodensiek popisuje Velce jako „tichého a uzavřeného malíře, který byl ochotný svým žákům pomoci a vždy jim byl k dispozici“.³²

Dr. Ljubinka Bašović ve své dizertační práci píše, že Ferdinand Velc měl velmi významné místo v kulturním životě v Bosně a Hercegovině, zdůrazňuje jeho výtvarnou a pedagogickou činnost a zmiňuje, že se také věnoval i bibliografické práci³³.

Ljubica Mladenović ve své knize věnované malířství v Bosně a Hercegovině v 19. století zdůrazňuje Velcovu vstřícnost ke svým studentům: „*Své žáky měl rád a pomáhal jim. Jovanu Bijelićovi prorokoval velkou malířskou budoucnost a věnoval mu první vodové barvy*“.³⁴

Díky pedagogické práci Velce, Studničky, Janovského a několika dalších českých výtvarníků její žáci časem převzali vedoucí roli ve výtvarném životě Bosny a Hercegoviny. Jeden z nich, Todor Švrakić, otevřel roku 1911 První domácí malířskou školu v Sarajevu s denním i večerním vyučováním.³⁵

---

³¹ „*Osim toga Velc je preodređen za učitelja. (...) Nije Velc samo poučavao, on je i dalje učio*“ in: *Katalog izložbe F. Velc*, Umjetnička Galerija Bosne i Hercegovine, 1972

³² „*Bio je to veoma povučen slikar koji je živio samo za svoju umjetnost, uvijek posvećen brozi i pomoći svojim učenicima*“ in: *Ferdinand Velc. Umjetnik svog vremena*. In: *Katalog: Ferdinand Velc, 10. - 22. 10. 1972, Umjetnička galeria Sarajevu*, 1972

³³ BAŠOVIĆ, Ljubinka: c. d., s. 455-475

³⁴ MLADENOVIĆ, Ljubica: c. d., s. 112

³⁵ *Slikarska škola u Sarajevu*. Bosanska Vila. Sarajevo, 26, 1911, s. 304 – *Umjetnička škola u Sarajevu*. Bosanska Vila, Sarajevo, 27, 1912, s. 15

3.3 Fotografická tvorba

Dalo by se říci, že je v současné době Ferdinand Velc v České republice více známý pro svou fotografii než pro malířské umění. Významnou částí jeho tvorby byly snímky dokumentární, které zachycovaly výjevy z denního života. Tyto fotografie jsou velmi zajímavé z etnografického hlediska³⁶, jelikož zaznamenávaly ukázky folklóru, lidovou architekturu a společenský život,³⁷ jak je zmíněno v knize *Fotografie v českých zemích*:

„Ferdinand Velc, malíř a fotograf, vytvořil za několika měsíčního pobytu v Postřekově na Chodsku velmi cenný národopisný fotografický dokument širokém záběru od lidových zvyků a církevních obřadů po pracovní výjevy snímáné spontánně a bez stopy aranžmá.“³⁸

V *Nové encyklopedii českého výtvarného umění* se uvádí:

„ (...) ve slánském a chodském okrese své etnografické výzkumy spojoval s fotografováním a kreslením. Na Slánsku pracoval spolu se slánským fotografem Františkem Durasem, který jej zasvětil do tajů fotografie. (...) při fotografování se snažil dosáhnout přímého a nearanžovaného účinku a zaměřoval se na širokou škálu výjevů, od lidových zvyků a církevních obřadů až po pracovní výjevy.“³⁹

Jak je výše uvedeno, Ferdinand Velc na Chodsku fotil zejména nearanžované fotografie z venkova, které ho také nejvíce proslavily ve světě fotografie a které později používal jako předlohu pro své malby. Velcových negativů z Chodska se ale nezachovalo mnoho. Většina je dnes uložena ve Vlastivědném muzeu ve Slaném a v Muzeu Chodska v Domažlicích. Ve Slaném se nachází 63 negativů, které byly převedeny do pozitivů. Seznam těchto pozitivů uvádím na konci práce v příloze.

---

³⁶ Více se o Velcově etnografické činnosti dočteme v diplomové práci STAHLÍKOVÁ, Věra. *Příspěvky k dějinám etnografie ve vlastivědném hnutí: v bývalých okresech Slaný, Nové Strašecí, Kladno, Kralupy n. Vlt., Roudnice n. L.* Praha 1964. Diplomová práce. FF UK Praha

³⁷ Tímto se více zabývá F. Viktora ve své diplomové práci: VIKTORA, František. *Ikonografický materiál jako pramen pro národopisné studium Chodska na konci 19. století.* Praha 1970. Diplomová práce. Katedra etnografie a folkloristiky FF UK Praha.

³⁸ BIRGUS, Vladimír a SCHEUFELER, Pavel. *Fotografie v českých zemích 1839-1999: chronologie.* 1. upr. vyd. Praha: Grada, 1999, s. 34

³⁹ *Nová encyklopedie českého výtvarného umění: N-Z.* Praha. Academia, 1995, s. 899

Je ale známo, že se Ferdinand Velc zabýval fotografováním i v Bosně a Hercegovině. A je velmi pravděpodobné, že všech 65 ilustračních fotografií v *Průvodci po Bosně a Hercegovině* pocházejí právě z jeho objektivu. V *Časopise turistů* byla publikována zpráva z výroční schůze *Kroužku Klubu českých turistů*⁴⁰ z roku 1908, ve které bylo uvedeno, že se členové *Kroužku* pravidelně scházeli každý pátek v restauraci Avakuma Perišiće vedle hlavní pošty. Tato zpráva zmiňovala i album sdružení, kde jsou popsány všechny výlety organizované toho roku a doprovázené 73 fotografiemi. Jako autoři těchto fotografií jsou uvedeni: Kysela, Topič, Velc, Valníček, Měřínský a Volkert.⁴¹

O tom, že to fotografové s fotografováním v Bosně a Hercegovině neměli lehké, svědčí ukázka z textu, který napsal Ferdinand Velc pro *Časopis turistů*:

*„Našinec nemá nikdy zříti nezahalenou Turkyni. Proto také, když vymohl si jeden známý pán, že smí si fotografovati s minaretu pohled na město, musel uvědomiti celé okolí a udáti přesný čas, kdy chce fotografovati, aby se nikde žádná neobjevila. Budiž také připomenuto, že Turci zobrazovati se dáti nesmí; zapovídá jim to korán“*⁴²

Bohužel jeho fotografická činnost v Bosně a Hercegovině zcela upadla do zapomnění, a zdá se, že žádná z jeho fotografií se nedochovala (s výjimkou těch, které jsou v *Průvodci*, u kterých se domníváme, že pochází z Velcovy tvorby). Přestože Marušićovy *Dějiny fotografie v Bosně a Hercegovině do roku 1918*⁴³ uvádí desítku českých fotografů, kteří delší nebo kratší dobu žili a pracovali v Bosně, dokonce i takové, kteří Bosnu jen procestovali, o Ferdinandu Velcovi jako fotografovi se nezmiňuje.⁴⁴

---

⁴⁰ Bosenské pobožce *Klubu českých turistů* - *Kroužku Klubu českých turistů* se bude více věnovat podkapitola „3.6 Propagátor turismu“

⁴¹ *Kroužek KČT v Sarajevě*. *Časopis turistů* 20, 1908, s. 238-239

⁴² VELC, Ferdinand: *Sarajevo*. *Časopis turistů*, 9 Praha 1897, s. 95

⁴³ MARUŠIĆ, Nikola: *Istorija fotografije u Bosni i Hercegovini do 1918*. Tuzla, Foto-savez BiH, 2002

⁴⁴ LJUCA, Adin: *Fotografie*. In: Ladislav Hladký – Adin Ljuka: *České vlivy na kulturní a společenský rozvoj Bosny a Hercegoviny*. Archiv Ministerstva zahraničních věcí České republiky. Vědecký projekt RM 02/23/05. str. 134-135.

3.4 Publicistická tvorba

Ferdinand Velc během svého studia v Mnichově působil také jako redaktor v časopise *Špachtle*. Tato redaktorská činnost ho ovlivnila natolik, že se po návratu do Čech stal píšícím malířem. Sám si o tomto významném mezníku svého života zaznamenal do deníku:

*„Popud a chuť ku psaní vůbec vzbuzena byla zvolením za redaktora psaného časopisu „Špachtle“, kterou vydával každou sobotu nebo každých 14 dní s ilustrovaným časopisem „Paletou“ Spolek českých chovanců královské akademie výtvarných umělců v Mnichově „Škréta“, jehož členy bylo též několik Rusů, Bulharů a Slovinců.“*⁴⁵

Publicistická tvorba Ferdinand Velce je poměrně obsáhlá. Po návratu z Mnichova spolupracoval zejména s časopisy vycházejícími v okolí Slánska, jmenovitě to byly: *Kraj*, *Slánský obzor*, *Světlo*, *Svobodný občan* a *Třebízský*. Dále také publikoval v *Českém lidu* a v *Časopise turistů*. Velc přispíval do časopisů i během svého působení v Sarajevu. V tomto období se jeho publicistická tvorba rozdělila na dvě tematické části: v jedné se stále věnoval svému rodnému kraji, kam se pravidelně vracel a shromažďoval materiál pro své články, a v druhé se čím dál více věnoval kultuře jihoslovanských národů. Publikoval sarajevských časopisech, ale také i v regionálních časopisech Slánska. Poměrně velká část Velcových publicistických článků vyšla v *Časopise turistů*, který vydával *Klub českých turistů*, kam přispíval jako propagátor turismu s články s jihoslovanskou tematikou cestopisného charakteru.

Články vzniklé během Velcova života v Sarajevu lze podle jejich zaměření rozdělit na cestopisné, uměleckohistorické a národopisné. Většina Velcových cestopisných článků byla publikována v *Časopise turistů*. Jak již bylo zmíněno, Ferdinand Velc byl aktivním členem Kroužku *Klubu českých turistů* v Sarajevu, jehož cílem bylo probudit zájem o nové kultury, turismus a památky jihoslovanských národů. Mezi články, které toto splňovaly lze zařadit tyto: *Výlet do Turecka*⁴⁶, *Bjelašnica v Bosně*⁴⁷, *Po nové dráze do Dubrovníka*⁴⁸, *Od břehů Adrie*⁴⁹ a *Z podruží Lovčenu*⁵⁰.

---

⁴⁵ Časopis turistů, 26, 1914, č.10, s. 251 in: SPÍVALOVÁ, c.d., s. 13

⁴⁶ VELC, Ferdinand: Výlet do Turecka. *Časopis turistů*, 10, 1898, č. 10, s. 225-231, 258-264, 274-285

⁴⁷ VELC, Ferdinand: Bjelašnica. *Časopis turistů*, 11, č. 5 1899, s. 141-144

Článek *Bjelašnica v Bosně* je psaný formou deníku a líčí několikadenní výlet. Velc v něm popisuje trasu, přírodu, příhody a dojmy z cesty. Několikrát zde zdůrazňuje krásy bosenské přírody. Jak je z článku vidět, záměrem bylo doporučit okolí Bjelašnice českým turistům a *Klubu českých turistů*. Ferdinand Velc si kromě přírody také všímal i zdejšího života, tradic a zvyků. V článku *Po nové dráze do Dubrovníka*, který popisoval novou železniční trať z hercegovské obce Gabele do Zeleniky v Boce Kotorské, se dokonce pozastavil i nad problematikou národnostní nesnášenlivosti⁵¹.

Ferdinand Velc jako vystudovaný malíř psal rovněž články umělecko-historické. Několik takovýchto statí bylo publikováno v časopise *Nada*. Časopis *Nada* s podtitulem „*ponaučení, zábava a umění*“⁵² vycházel jednou měsíčně v letech 1895-1903 v Sarajevu. Byť *Nadu* vydávala Zemská vláda Bosny a Hercegoviny, byl tento časopis čistě apolitický, nechtěl vyvolávat napětí mezi národy či poškodit názory jakékoliv konfese. Část nákladu byla podle potřeby tištěna také v cyrilici. Ludvík Kuba ve vzpomínce na *Nadu* a jejího šéfredaktora Kostu Hörmanna napsal:

*„Hörmann, jako jeden z nejvyšších zemských úředníků, nemohl být arcí než Rakušanem, ale protože byl na prvním místě čestný člověk a Slovan, nemohl být nikdy sveden z cesty spravedlivé nestrannosti. Azbuka měla stejné právo jako latinka.“*⁵³

---

⁴⁸ VELC, Ferdinand: Po nové dráze do Dubrovníka. *Časopis turistů*, 15, 1903, č. 12, s. 326-333, 368-376, 389-396

⁴⁹ VELC, Ferdinand: Od břehů Adrie. *Časopis turistů*, 23, 1912, č. 10 a 12, s. 265-270, 400-406

⁵⁰ VELC, Ferdinand: Z područí Lovčenu. *Časopis turistů*, 28, 1917, č. 4, s. 104-109

⁵¹ „*Jen jedno hyzdí společenský život zdejší: stará dřívější svornost zmizela a na místě ní uhnízдила se národnostní nesnášenlivost a rozbroj mezi Srby a Chorváty, jak to bohužel nejen zde, ale i na celém slovanském jihu nalézáme. Pro nás Čechy, kteří nejvíce propagujeme slovanskou vzájemnost, jsou ony třenice nanejvýš trapny a skoro nepochopitelné, a to tím více, že se tu mezi sebou hádají dva kmeny sobě nejbližší, jedním jazykem hovořící. Boj přenesl se i do ulic. Na všech veřejných zdech spatříme počáteční velká písmena Ž. H. nebo Ž. S. nebo dokonce vypsáno 'Živili Hrvati', 'Živili Srbi', a to nápadně k zlosti druhé strany. Tento nešťastný boj bude nejvíce překážeti každému pokroku.*“ – VELC, Ferdinand: Po nové dráze do Dubrovníka. *Časopis turistů*, 15, 1903, č. 12, s. 390

⁵² „*Pouci, zabavi i umjetnosti*“

⁵³ KUBA, Ludvík: *Čtení o Bosně a Hercegovině. Cesty a studie z roku 1893-1896*, Praha, Družstevní práce, 1937, s. 222-223

Nada byl časopis, který po celou dobu své existence publikoval překlady českých autorů a informoval čtenáře o kulturním dění v českých zemích. Bylo to zapříčiněno tím, že mezi jeho ilustrátory patřil i nezanedbatelný počet Čechů⁵⁴. Do tohoto sarajevského literárního a společenského časopisu Velc přispíval svými články, které spíše shrnovaly tehdejší dění v uměleckém světě, nebo byly napsány k příležitosti nějaké významnější události.

O umění v Bosně a Hercegovině Velc psal v časopise *Svobodný občan*, kde vyšel roku 1912 článek *Malířství a sochařství u muslimanů*⁵⁵. Zde se snažil vysvětlit, proč se u muslimů nedochovalo sochařské a malířské památky. Odůvodňuje to islámem a jeho zákazem zobrazování lidí. Dalším umělecko-historickým článkem je *Sarajevo*⁵⁶, kde Velc popisuje město, které již v té době velmi dobře znal. Článek obsahuje základní demografické údaje o obyvatelstvu a jeho národnostním složení. Popisuje v něm místní zvyky, tradice a způsob života, který se velmi liší od toho středoevropského. Nejvíce se věnoval Turkům⁵⁷ a popisu jejich oděvu. Dopodrobna vylíčil muslimský rituál mytí před bohoslužbou⁵⁸ a pohřeb⁵⁹. Tento článek je zajímavý z etnografického hlediska.

*Prísaha mezní pod drnem*⁶⁰ je národopisný článek s bosenskou tematikou. Podnět k jeho napsání dal pravděpodobně Ferdinandu Velcovi Čeněk Zíbrt⁶¹, který napsal o rok dříve srovnávací studii o přísaze mezní pod drnem nebo u hrobu, rovněž uveřejněnou v *Českém lidu*⁶². V 18. století nebylo v Bosně a Hercegovině provedeno měření půdy, což zapříčinilo časté spory. Ferdinand Velc tyto spory a lidové soudy zaznamenal a to na základě

---

⁵⁴ Ludvík Kuba, Karel Patsch, Václav Anderle, Karel Liebscher, Ivan Mrkvička, Václav Titelbach, František Topič a také Ferdinand Velc

⁵⁵ VELC, Ferdinand: Malířství a sochařství u Muslimanů. *Svobodný občan*, 41, č. 11, 1912, s. 1-2

⁵⁶ VELC, Ferdinand: Sarajevo. *Časopis turistů*, 9, 1897, č.4, s. 93 – 103

⁵⁷ Pod pojmem *Turek* má Velc na mysli místní bosenské obyvatelstvo, které přešlo na islám

⁵⁸ „... *Podhrne si rukávy pod paží a umyje si ruce až za lokty. Potom umyje si obličej, oči, uši, přejede krk a hlavu, známým pohybem vyčistí si nos, vypláchne ústa, do nichž nabírá vodu zvláštním pohybem ruky, jako když si hladí bradu, a naposled si umyje nohy. V zimě přetře si jen mokrou rukou obuv (...)* Útěrák nosí stále při sobě za širokým šálém v pás kolem těla otočený.“

⁵⁹ „*Turci pochovávali nebožtíka vždy ještě v den úmrtí, a to před západem slunce. Otevřenou rakev nenesli na ramenou, nýbrž dole. Všichni mužští v pohřebním průvodu jdoucí se několikráte v nošení vystřídali po každých pěti až sedmi krocích.*“

⁶⁰ VELC, Ferdinand: Prísaha mezní pod drnem. *Český lid*, 7, 1898, č. 10, s. 18-19

⁶¹ Vincenc (Čeněk) Zíbrt (1864 – 1932) byl český kulturní historik, folklorista, etnograf a dlouholetý přítel F. Velce.

⁶² ZÍBRT, Čeněk: Prísaha mezní pod drnem nebo u hrobu. *Český lid*, 6, 1897, č. 10, s. 265-269

vzpomínkového vyprávění pamětníků, ale bohužel už neuvedl ve kterých částech Bosny a Hercegoviny shromáždil tento materiál.

Velcovy články byly velmi mnohostranné a neomezovaly se pouze na témata z jednoho oboru. Relativně obsáhlou publikační činností přispěl k obohacení vědomostí v umělecké historii, etnografii, turistice a ve folkloristice.

3.5 Bibliograf

V roce 1971 byla v Historickém archívu města Sarajeva nalezena rozsáhlá bibliografická práce o Bosně a Hercegovině. Tato práce zahrnovala období mezi lety 1488 a 1918 a vznikla v rukou Ferdinanda Velce.

Velcovu úsilí velmi pomohlo i založení *Institutu pro výzkum Balkánu* (*Institut für Balkanforschung*)⁶³ v roce 1904, v jehož programu bylo vydání bibliografie Bosny a Hercegoviny. Sestavování bibliografií byla jedna z výzkumných činností Institutu. Tyto bibliografie měly být počátečním impulsem pro budoucí vědecký výzkum na Balkánském poloostrově. Zakladatel tohoto nově vznikajícího *Institutu*, Karl Patsch⁶⁴, angažoval Ferdinanda Velce jako externího pracovníka. Karl Patsch se s Velcem znal z akademické půdy, oba totiž učili na sarajevském gymnáziu. Odchodem Karla Patsche z gymnázia se jejich styky nijak neomezily, nýbrž posílily. O tom, že Ferdinand Velc pracoval v *Institutu*, dnes jistě víme ze školního zápisu, ve kterém se píše, že Velc byl vyjma práce ve škole také zaměstnán v *Institutu pro výzkum Balkánu*.⁶⁵ Význam tohoto "zapomenutého" institutu a bibliografického díla zpracoval Kemal Bakaršić ve své knize *Fragmenti kulturne historije Bosne i Hercegovine*. Ihned v úvodu - tento významný bosensko-hercegovský knihovník a historik - nám představuje Velce jako jeho vzor a inspiraci.⁶⁶

Souběžně s prací na Bibliografii Bosny a Hercegoviny dostal za úkol sestavit i Bibliografii Černé Hory, kvůli čemuž v letech 1909, 1910 a 1914 navštívil spolu s dalšími pracovníky Institutu Dalmácii, Černou Horu, Albánii a Srbsko.⁶⁷ Velcovu návštěvu Černé Hory oznámil místní *Cetinjski list* v roce 1911 takto:

„Profesor gymnázia v Sarajevu, p. Ferdinand Velc vytvořil obsáhlou bibliografii Bosny a Hercegoviny, která by brzy měla být publikována. Tento pečlivý Čech seskupil materiál uvedený v seznamu literatury a současně také

---

⁶³ *Institut pro výzkum Balkánu* byl v roce 1908 přejmenován na *Bosensko-hercegovský institut pro výzkum Balkánu* (*Bosnisch-Herzegowinischer Institut für Balkanforschung*) a působil do roku 1918.

⁶⁴ Původem Čech, historik a archeolog, žil v letech 1865 - 1945

⁶⁵ *Trideset i prvi godišnji izvještaj Velike gimnazije u Sarajevu objavljen na kraju školske godine 1917/1918*. Sarajevo 1918, s. 8

⁶⁶ BAKARŠIĆ, Kemal: *Fragmenti kulturne historije Bosne i Herecgovine*. Sarajevo, Magistrat, 2005, s. 13

⁶⁷ VELC, Ferdinand: *Bibliografija Bosne i Hercegovine*. Sarajevo: Narodna i univerzitetska biblioteka, 1990, s. 10

seskupil i materiál pro bibliografii Černé Hory, což mu jako Slovanovi a znalci slovanské literatury šlo od ruky. Zatím shromáždil přes 5 000 nejrozličnějších titulů a názvů literárních děl o Černé Hoře. My jsme ho upozornili na titul p. Marka Dragoviće "Pokušaj za bibliografiju Crne Gore", ale p. Velc má mnohem důkladněji shromážděný materiál, neboť tento bratr Čech má u názvu díla či článku také: jméno autora, vydavatele, rok a místo vydání, počet stránek díla, brožury nebo počet stránek revue, novin, ve kterých diskuze či článek vyšly.

P. Velc přijede brzy do Černé Hory, aby měl na blízku naše spisovatele. Proto bychom doporučili všem našim literárním pracovníkům a spisovatelům, aby p. Velcovi byli nápomocni, až k nám přijede, aby mohl vydat co ucelenější bibliografii Černé Hory. Každý literární pracovník by mohl p. Velcovi osobně napsat a sdělit: celý název každého svého díla, brožury, článku, fejetonu; kdo je autorem, vydavatelem, kdy dílo vyšlo a ve kterém městě či novinách; kolik má dílo, brožura stránek, nebo na kterých stránkách v revue, či novinách práce vyšla, kolik má dílo vydání, jestli je převezeno do cizího jazyka, či ze kterého cizího jazyka je převezeno.⁶⁸

Bosensko-hercegovský institut pro výzkum Balkánu zahrnul obě Velcovy bibliografie, na kterých pracoval asi patnáct let, do plánu publikační činnosti, ale bohužel je už nestihl

---

⁶⁸ „Profesor velike gimnazije u Sarajevu g. F. Velc uradio je opširnu bibliografiju Bosne i Hercegovine, koja će brzo izaći iz štampe, ovaj marljivi Čeh pribirajući materijale za pomenutu bibliografiju, u isto vrijeme pribrao je materijale za bibliografiju Crne Gore, što mu je kao Slovenu i dobrom poznavaoocu sveslovenske literature lakše išlo za rukom. Dosada je prikupio preko 5000 raznovrstnih dijela i naslova literatnih radova o Crnoj Gori. Mi smo ga upozorili na g. Marka Dragovića „Pokušaj za bibliografiju Crne Gore“, ali g. Velc ima mnogo potpunije prikupljeni materijal, jer ovaj brat Čeh uz naslov dijela ili članka ima: ime autora, izdavača, godinu i mjesto izdavanja, broj stranica dijela, brošure ili stranica revije, lista, u kojima izašla raprava, članak.

G. Vel dolazi uskoro u Crnu Goru da bi mu naši pisci mogli biti na ruci. Za to bismo preporučili svim našim literarnim radnicima i književnicima da bi išli na ruku g. Velcu kada bude u nas došao kako bi mogao izdati što potpuniju bibliografiju CG. Svaki literarni radnik i književnik bi mogao na adresu ... lično mu pisati i javiti. U cijelosti naslov svakog svog dijela, brošure, članka, fejetona: koje autor, čije je izdanje: koje je godine izašlo i u kojem mjestu i listu; koliko ima stranica dijela, brošura, ili na kojim stranicama i koje revije, lista je izašao taj rad; koliko ima izdanja dijela; je li prevedeno na koji strani jezik ili je to prijevod sa kojeg stranog jezika“ Cetinjski list, IV 1911, 45, 2 in: VELC, Ferdinand. *Bibliografija Crne Gore 1800-1912 = Bibliographie von Montenegro 1800-1912*. Cetinje: Centralna narodna biblioteka SR Crne Gore "Đurđe Crnojević", 1991, s. VI - VII

publikovat. Obě práce nebyly zveřejněny a dochovaly se pouze ve formě rukopisů. Rukopis *Bibliografie Bosny a Hercegoviny* později odkoupilo město Sarajevo a uložilo ho do Historického archivu Sarajeva. *Bibliografii Černé Hory* vlastnila po Velcově smrti jeho rodina v Čechách. Objevil ji tam dr. Hamdija Kapidžić⁶⁹ a poté ji odkoupila Akademie věd Bosny a Hercegoviny.⁷⁰

O tom, že měla být Velcova *Bibliografie Bosny a Hercegoviny* publikována svědčí i anonymní článek v literárním časopise *Brankovo kolo*⁷¹, ve kterém se píše:

„Tento rok vyjde *Bibliografie Bosny a Hercegoviny*, která bude zahrnovat všechny publikace o této zemi, které vyšly v cizích jazycích. *Bibliografie* bude obsahovat všechny diskuze, fejetony, přednášky, články, které se týkají Bosny a Hercegoviny a které vyšly v cizích literaturách či v Srbsku. Kdo by chtěl nahlásit některé práce tohoto druhu, ať píše na adresu: *Bibliografie, Sarajevo*.“⁷²

O Velcových bibliografiích se rovněž zmiňoval v roce 1909 i Friedrich Katzer ve svém díle „Karst und Karsthydrographie“ pod názvem v německém jazyce „F. Velc: *Bibliographie von Monte Negro*“ a „*Bibliographie von Bosnien und Hercegowina*“.⁷³

Velcova *Bibliografie Černé Hory* byla původně předána do tisku v polovině roku 1917 a obsahovala kolem 5 000 bibliografických jednotek⁷⁴, ale světlo světa nespátřila. Dochoval se pouze jeden zkušební výtisk. Podobný osud měla i *Bibliografie Bosny a Hercegoviny*, ale ta na rozdíl od předchozí bibliografie během své další cesty do tiskárny ztratila jistou část svého obsahu⁷⁵. Ferdinand Velc pracoval na *Bibliografii Bosny a Hercegoviny* asi 15 let a seskupil kolem 8 000 bibliografických jednotek. Oběma bibliografiím zabránila ve vydání

---

⁶⁹ Historik a člen Akademie věd Bosny a Hercegoviny, žil v letech 1904 a 1974

⁷⁰ VELC, Ferdinand: *Bibliografija Bosne i Hercegovine*, s. 10

⁷¹ Časopis vycházel ve Sremski Karlovcu mezi lety 1985 a 1914

⁷² „Ove godine će izaći bibliografija Bosne i Hercegovine koja će sadržavati sve publikacije o tim zemljama na stranim jezicima. U bibliografiju će ući sve rasprave, feljtoni, predavanja, članci koji se tiču Bosne i Hercegovine, a koji su izašli i stranim književnostima ili u srpskoj. Ko bi htio da (se) izvesti o pojedinim radovima ove vrste, neka šalje na adresu: *Bibliografija, Sarajevo*.“ – in: *Bibliografija Bosne i Hercegovine*, Brankovo kolo 1908, r. XIV, č. 17-18 (1-12. V), s. 284

⁷³ VELC, Ferdinand: *Bibliografija Crne Gore*, s. IX

⁷⁴ ČULIĆ, Branko: *Ferdinand Velc i njegova „Bibliografie Bosne i Hercegovine“*. Bibliotekarstvo. Sarajevo, 1976. br 1-2, s. 22, In: VELC, Ferdinand: *Bibliografija Bosne i Hercegovine*, s. 9

⁷⁵ BAKARŠIĆ, Kemal: *Fragmenti kulturne historije Bosne i Hercegovine*, Magistrat, Sarajevo 2005, s. 57

první světová válka a rozpad Rakouska-Uherska. Po první světové válce Ferdinand Velc nečekaně umírá a poté následuje druhá světová válka a další roky ignorance a lhostejnosti vůči těmto dílům. A až po více jak 70 letech spatřili obě bibliografie světlo světa. *Bibliografie Bosny a Hercegoviny* byla přitom tenčí přibližně o 3 200 bibliografických jednotek, jelikož ty se mezitím ztratily.⁷⁶ Ovšem příběh této bibliografie ještě stále nebyl u konce. Poté následovala válka v Bosně a Hercegovině, při které byl zničen téměř celý náklad tohoto prvního a zatím jediného vydání Velcovy bosensko-hercegovské bibliografie.⁷⁷

Velcova *Bibliografie Bosny a Hercegoviny* je tedy neúplné dílo dochované pouze ve fragmentech. V Archívu Bosny a Hercegoviny se v současné době nachází v krabicích pod signaturou O-FV-317 přes 4 817 lístků o velikosti 22 x 17,5 cm⁷⁸ a na každém je ručně vypsána literatura o Bosně a Hercegovině, která vyšla v letech 1488 až 1918 v 19 jazycích. Nejvíce jich je ve slovanských jazycích (2 467 v srbochorvatštině, 178 v češtině, 115 v ruštině, 71 v polštině, 7 ve slovinštině a 2 v bulharštině), dále v germánských jazycích (1 594 v němčině, 47 v angličtině a 1 ve švédštině) a v románských jazycích (140 ve francouzštině, 35 v italštině, 1 v rumunštině a 1 ve španělštině). 101 lístků je v latině, 35 v maďarštině, 9 v turečtině, 8 v arabštině, 4 v židovském jazyce a 1 v esperanto jazyce.⁷⁹

Velcovi se podařilo zaregistrovat velké množství hodnotných literárních pramenů o životě a kultuře v Bosně a Hercegovině. Kdyby se Ferdinand Velc této zdlouhavé práce neujal, tyto prameny by ještě dlouho nebo na vždy zůstaly uchovány v knihách a v člancích cizích literatur. Tento typ bibliografie je nejvíce podobný enumerativní bibliografii (neboli systematické či kompilativní bibliografii), což je seznam spisů, které mají společný faktor. V tomto případě je společným faktorem literatura o daném státě – Bosně a Hercegovině. Shromáždit a zaznamenat všechny údaje o tom, co o Bosně a Hercegovině vyšlo od posledních desetiletí 15. století do prvních desetiletí 20. století, musela být práce velmi náročná a pečlivě zpracovaná. Ale údaje ve Velcově bibliografii nebyly vždy přesné či úplné. Jako příklad lze uvést knihu od anglického autora Paula Rycauta (1628 – 1700), který v roce

---

⁷⁶ ČULIĆ, Branko: *Ferdinand Velc i njegova „Bibliografie Bosne i Hercegovine“*. Bibliotekarstvo. Sarajevo, 1976. br 1-2, s. 22, In: VELC, Ferdinand: *Bibliografija Bosne i Hercegovine*, s. 9

⁷⁷ LJUCA, Adin: *Vědečti pracovníci*. In: Ladislav Hladký – Adin Ljuka: *České vlivy na kulturní a společanský rozvoj Bosny a Hercegoviny*. Archiv Ministerstva zahraničních věcí České republiky. Vědecký projekt RM 02/23/05, str. 90.

⁷⁸ ČULIĆ, Branko: *Ferdinand Velc i njegova „Bibliografie Bosne i Hercegovine“*. Bibliotekarstvo. Sarajevo, 1976. br 1-2, s. 22, In: VELC, Ferdinand: *Bibliografija Bosne i Hercegovine*, s. 9

⁷⁹ VELC, Ferdinand: *Bibliografija Bosne i Hercegovine*, s. 11

1668 vydal knihu o Osmanské říši „*Present state of the Ottoman empire*“. Tento anglický diplomat žil několik let v Cařihradě, ovládal turecký jazyk a velmi dobře znal tamější národ a kulturu. Jeho dílo se stalo velmi úspěšným a bylo přeloženo do francouzského, německého, italského, polského a ruského jazyka. Ferdinand Velc ale ve své bibliografii uvádí pouze německý překlad z roku 1694 a nikterak se nezmiňuje o originále.⁸⁰ Také je velmi pravděpodobné, že se Velcovi do rukou nedostala všechna díla, která v *Bibliografii* uvádí, jelikož jména autorů a děl jsou kolikrát zkomolené či ve špatném tvaru. Například jméno francouzského filologa, Guillaume Postel⁸¹, uvádí jako Postella.⁸² Více se této problematice nesprávně zapsaných děl věnuje autor předmluvy k *Bibliografii Bosny a Hercegoviny* Branko Čulić.

Autor předmluvy také zdůrazňuje, že text na lístečkách nebyl vždy psaný stejným písmem a že zde rovněž existují značné rozdíly mezi bibliografickými popisy. Z čehož by se dalo vyvodit, že Ferdinand Velc měl při zpracovávání *Bibliografie Bosny a Hercegoviny* spolupracovníky.

Tato Bibliografie je nejrozsáhlejší prací tohoto druhu, která v Bosně kdy vyšla. Ferdinand Velc při seskupování materiálu přezkoumal 413 názvů periodik, registroval 2 966 knih, 131 názvů publikací, 44 kalendářů, 1 573 článků z časopisů a novin, 32 grafik, 29 karet, 20 notových záznamů a 22 rukopisů.⁸³ A proto je to velmi cenné kulturní dědictví nejen pro bibliografii, ale také i pro řadu vědeckých pracovníků různých profesí. Velcova práce je obdivuhodná, jelikož se o něm ví, že byl bibliograf-amatér a v Bosně a Hercegovině cizinec, který při sestavování *Bibliografije* musel rovněž nastudovat historii této země.

Tato objemná práce vyžadovala veliký zájem, touhu a vůli. Co bylo hnací silou tohoto pečlivého cizince v Bosně a Hercegovině se dnes již těžko dozvíme.

Kromě těchto dvou zmíněných bibliografií, Kemal Bakaršić objevil i třetí Velcovu bibliografii - "*Stejnou náhodou na podzim roku 1989 jsem našel dosud neznámou Velcovu bibliografii kalendářů a sborníků, rukopis, u kterého můžeme s jistotou předpokládat, že byl*

---

⁸⁰ Tamtéž, s. 13

⁸¹ Žil v letech 1510 až 1581 a jako první ve svém díle upozornil na „bosančicu“, typ cyrilice

⁸² ČULIĆ, Branko: *Ferdinand Velc i njegova „Bibliografije Bosne i Hercegovine“*. Bibliotekarstvo. Sarajevo, 1976. br 1-2, s. 24, In: VELC, Ferdinand: *Bibliografija Bosne i Hercegovine*, s. 13

⁸³ VELC, Ferdinand: *Bibliografija Bosne i Hercegovine*, s. 5

napsán pro potřeby knihovny Institutu, a ne pro potřeby bibliografickým výzkumů. Jedná se o katalog knihovny Institutu s 931 kalendáři. Poslední rok je 1918" ⁸⁴.

Stejně tak jako K. H. Bodensiek tvrdí, že Velc byl „*předurčen stát se učitelem*“, knihovník, bibliograf a kulturní historik Kemal Bakaršić tvrdí, že bibliografie byla pro Velce „*vášní a obsesí*“⁸⁵.

---

⁸⁴ „*Istom zgodom u jesen 1989. godine pronašao sam do tada nepoznatu Velcovu bibliografiju kalendara i zbornika, rukopis za koga sa sigurnošću možemo pretpostaviti da je uređen za potrebe Biblioteke Instituta, a ne za potrebe bibliografskih istraživanja. Radi se o kataloškom popisu 931 primjerka kalendara Biblioteke instituta. Posljednja godina popisa je 1918.*“ in: BAKARŠIĆ, Kemal: *Fragmenti kulturne historije Bosne i Hercegovine*, Magistrat, Sarajevo 2005, s. 51

⁸⁵ BAKARŠIĆ, Kemal: c. d., s. 49

3.6 Propagátor turismu

V roce 1888 byl v Praze založen *Klub českých turistů*. *Klub českých turistů* představoval turistický spolek, jehož cílem bylo propagovat turistiku v Čechách ale i mimo její hranice. *Klub českých turistů* věnoval pozornost i rakousko-uherské části slovanského jihu kam patřila Bosna a Hercegovina. Tento turistický spolek organizoval výstavy, přednášky a výlety. Rovněž vydával mapy a cestopisy. Již po roce od svého založení začal publikovat i vlastní časopis *Časopis turistů*, který od svého začátku začal tisknout články o Bosně a Hercegovině. A právě jedním z autorů těchto článků byl i Ferdinand Velc.

Pobočka *Klubu českých turistů* byla v Sarajevu založena v roce 1904 pod názvem *Kroužek Klubu českých turistů*. Tato bosenská pobočka měla rovněž velký vliv na rozvoj turismu a to i v okolním regionu. Ferdinand Velc zastával v *Kroužku Klubu českých turistů* v prvním roce od založení funkci tajemníka. Každým rokem byl volen nový řídící výbor, ale jména, která figurovala ve výboru od založení pobočky, byla v podstatě stejná a rotovala na různých funkcích a postaveních až do začátku první světové války, kdy *Kroužek Klubu českých turistů* přestal působit.⁸⁶ Ferdinand Velc byl v této bosenské pobočce jedním z hlavních organizátorů. Plánoval trasy, připravoval výlety po okolní přírodě, fotografoval a vedl kroniku kroužku, publikoval propagační cestopisné články a napsal průvodce po Bosně a Hercegovině – celkově se velmi zasloužil o rozvoj turismu v Bosně a Hercegovině.

Velc ve svých člancích často vyzdvihoval krásy bosenských hor a přírody, vstřícnost, přátelskost a ochotu místních lidí. A jak již bylo zmíněno, napsal také prvního průvodce po Bosně a Hercegovině v českém jazyce, který v Praze vydal právě *Klub českých turistů*⁸⁷. O pět let později vydal Vincenc Šindelář druhého průvodce po Bosně a Hercegovině⁸⁸ a o další rok později Čeněk Šulc napsal průvodce, který rovněž zahrnoval i Bosnu a Hercegovinu⁸⁹. Ale úplně první průvodce o Bosně a Hercegovině od českého autora Juliua Pojmana vyšel o

---

⁸⁶ LJUCA, Adin: *Češi a počátky turismu v Bosně a Hercegovině* in: *Studia Balcanica Bohemo-Slovaca* VI.sborník příspěvků z šestého mezinárodního balkanistického sympozia konaného v Brně 25. – 27. dubna 2005. Brno 2006, s. 260

⁸⁷ VELC, Ferdinand: *Průvodce Bosnou a Hercegovinou: s mapkou a 65 vyobrazeními*. Praha 1907

⁸⁸ ŠINDELÁŘ, Vincenc: *Průvodce Bosnou a Hercegovinou*. Praha 1912

⁸⁹ ŠULC, Čeněk: *Šulcův ilustrovaný průvodce Dalmacie s Terstem, Istrií, s pobřežím chorvatským a výletem do Cetyně a Bosna s Hercegovinou*. Praha 1913

čtyři roky dříve než Velcův a to v německém jazyce a do roku 1914 se dočkal čtyř vydání⁹⁰. Počet průvodců potvrzuje, že v Rakousku-Uhersku byl veliký zájem turistů o Bosnu a Hercegovinu.

Velcův průvodce začínal předmluvou. Autor předmluvy (podepsaný pouze iniciály Č. H.) napsal:

„Již před delší dobou pokusil se Klub českých turistů v Praze o to, aby obrátil pozornost cestovatelů k slovanskému jihu. Pořádáním dvou velkých výprav KČT do Dalmacie, Bosny a Hercegoviny, jež měly dalekosáhlý úspěch, pak ustavením českého odboru Slovinského planinského družstva i součinnosti žurnalistiky, podařilo se již částečně proud turistů od severu odvrátiti na prospěch jižních krajů našeho mocnářství, přebohatých krásami přírodními, ještě málo známými a oceněnými, kde vábí posud zvyky, kroje a netknutá poesie života domácího lidu.

*Výprava Sokolstva v podletí 1906 zvýšila ještě zájem o krajiny ony, a v této příhodné době podařilo se Klubu českých turistů získati povolaného znalce Bosny a Hercegoviny pro dílo, jež v jazyku českém jest prvotinou; bude na našich krajanech, aby novými vydáními mohlo se zdokonalovati.*⁹¹

Autor předmluvy rovněž uvádí a popisuje cesty, kterými se lze dostat na území Bosny a Hercegoviny. Zmiňuje zde pět možností (většina z nich vede přes Vídeň) a u všech uvádí i turistické památky či české spolky, které v daném městě v té době sídlily.

Na samotném začátku *Průvodce* rovněž nalezneme seznam zkratk a některých tureckých slov, se kterými by se mohl český turista setkat, jako například: *beg = poturčenec šlechty bosenské; muezin = vyvolávač modliteb; imam – mohamedánský světec, nábožný muž; derviš = mnich; kadija = soudce; mahala = čtvrť města; čaršija = tržiště; dučan = krám* ad.⁹² V kapitole nazvané *Pokyny turistům*, která předcházela samotnému úvodu, Ferdinand Velc uvádí:

---

⁹⁰ POJMAN, Julius: *Illustrierter Führer durch Bosnien und Herzegowina. Wien und Leipzig. Erste Auflage. 1903. Zweite, vollkommen neu bearbeitete Aufl., 1907. Dritte Auflage. 1910. Vierte Auflage. Mit 55 Illustrationen, 2 Plänen, einer Übersichts und einer Ländernprofilkarte. 1913*

⁹¹ VELC, Ferdinand: *Průvodce*, s. III.

⁹² Tamtéž, s. VIII.

„Nejpříznivější roční doba k cestování po Bosně a Hercegovině je měsíc září. Hory jsou prosty sněhu, vzduch čistý, teplota stálá a příjemná; na jaře bývá měnivé počasí, v létě přílišné horko.

Členové KČT mají na drahách bos.-herc. 33% slevy, vykáží-li se členským lístkem s fotografií také v zemských hotelích požívají 15% snížení cen. Veškeré dotazy zodpoví milerád Kroužek KČT v Sarajevě. Ostatně v každém místě nalezne se krajan, který ochotně poradí.

Cestovní pas a zbraň jsou zde zbytečny, jelikož všude vládne úplná bezpečnost; chceme-li však dále za hranice, dobře je míti obé. Nějakou legitimaci vezme ostatně každý na cestu.

(...)

Varuj se každý nastuzení nebo přílišnému požitku ovoce, abys nedostal „bosenskou nemoc“, z níž se může vyvinouti dysenterie.“⁹³

Velc v této pasáži také popisoval i místní zvyklosti, se kterými by se mohl český turista při návštěvě Bosny a Hercegoviny setkat:

„Domorodci jsou pohostinní a často poctí turistu černou kávou; urážkou by bylo jí odmítnouti. Při odchodu podarujeme obyčejně děti. Nutno šetřiti starých domácích obyčejů a varovati se různých vtipů a úsměšků. Jsme-li nuceni vstoupiti do tureckého domu, vyvolejme nejdřív pána domu klepáním na vrata, a řekneme mu, co si přejeme. Učiniti tak musíme proto, aby ženské návštěvou cizince nebyly překvapeny a mohly se uchýliti v ústraní; jinak vzbudilo by to nevoli.“⁹⁴

Průvodcovskou část předcházelo autorovo úvodní slovo, nástin nejdůležitějších politických a kulturních dějin země, základní demografické údaje o počtu obyvatelstva a jeho procentuálního zastoupení v jednotlivých hospodářských odvětvích a zeměpisné údaje o rozloze země. Autor nezapomněl zmínit ani meteorologické podmínky na horách i v nížinách a také nerostné bohatství této země. Dále následoval výčet národnostních a náboženských skupin. Díky těmto informacím byl český turista seznámen s rozdílností obou zemí.

---

⁹³ Tamtéž, s. 1-2

⁹⁴ Tamtéž, s. 2

Úvodní část Ferdinand Velc zakončil tímto odstavcem: „*Cestování těmito zeměmi je laciné a pohodlné; silnice pro cyklisty a automobilisty ideální. Ve všech erárních hotelích umístěny jsou skřínky s potřebnými nástroji k volnému použití k opravě strojů. Bezpečnost je úplná.*“⁹⁵

Cestopisná část je rozdělena a zpracována podle turistických tras. Jednotlivé kapitoly obsahují udání délky celé trasy, dobu jízdy vlakem, výčet nejvýznamnějších měst ležících na ní a doporučené trasy na výlety a zajímavé historické události. U každého z vyjmenovaných měst je uveden počet obyvatel⁹⁶ a jeho národnostní složení. U některých měst autor uvádí i název v turečtině. Dále také počet škol, institucí, obchodů a také výčet historických a uměleckých památek. Autor také zmiňuje, zda li se v dané oblasti nachází kolonie Čechů. Za povšimnutí stojí, že Ferdinand Velc ve svém *Průvodci* rozděluje sakrální stavby v daném městě podle náboženství. Takto to bylo například v první kapitole *Z Bos. Brodu přes Doboj do Sarajeva*:

(vzdálenost 269km ujede vlak za 9-11 hodin.)

Bosanski Brod: Konečná stanice uher. stát. drah; počátek úzkokolejné (o 76cm rozchodu) bos.-herc. dráhy. Veliká nádražní budova v maurském slohu z r. 1897. Železniční most přes Sávu spojuje Slavonský Brod s Bosenským; stojí na 6 pilířích a dohotoven r. 1884 nákladem skoro 4 mil. korun; konstrukce 484 45m dl., 7 40m šíř., 8 50 vys., nad obyčejným stavem vody 15 20m. Středem jeho vedena kolej, po stranách místo pro jízdu a pěší.

*Městys B. Brod (tur. Busud) má 1812 obyv. (894 kat., 575 moh., 36 prav., 19 evang. a 85 ž., kostel kat. a prav., poštovní, telegrafický úřad, 2 mešity, okresní expozitura, oddělení finanční stráže, obec. školu, mramorový pomník na památku návštěvy císaře Františka Josefa I. (1885). Obchod se švestkami a vepřovým dobyt看em. (Západně od B. Brodu v Bos. Kobaši, okres Prnjavor, kolonie Čechů, kteří sem přišli z Ruska; Češi jsou usedlí také ve Vranduku a v Detlačkém Lugu, okres Dervent.)*⁹⁷

Samotný *Průvodce* se skládá z osmi kapitol a pěti podkapitol:

I. Z Bos. Brodu přes Doboj do Sarajeva

⁹⁵ Tamtéž, s. 5

⁹⁶ V *Průvodci* je uvedeno, že veškeré údaje jsou dle sčítání z roku 1895.

⁹⁷ VELC, Ferdinand: *Průvodce*, s. 8

- II. Z Doboje přes D. Tuzlu na Zvornik a do Posaviny
  - a. Z D. Tuzly do Zvorniku
  - b. Z D. Tuzly do Posaviny
- III. Sarajevo a okolí
  - Výlety ze Sarajeva
- IV. Ze Sarajeva do Jajce, Jablanice, Banjaluky a do Bos. Kostajnice
  - a. Z Jajce do Bugojna a Jablanice
  - b. Z Jajce do Banjaluky a B. Kostajnice
- V. Ze Sarajeva poštou na Rogaticu a Višegrad, a do Prijepolje v Sandž. Novopazarském
- VI. Ze Sarajeva drahou na Višegrad a Uvac, a poštou přes Čajniču do Plevlje (v Novopazarsku)
- VII. Ze Sarajeva (přes Goraždu) do Foči a podél Černohorské hranice do Trebinje
- VIII. Ze Sarajeva přes Mostar do Metkoviče, do Gruže (Dubrovníku) a Zeleniky (v Boce kotorské)

Na úplném konci je turecký letopočet podle Hidžry, Rejstřík a oznámení.

Na konci 19. století představoval cestovní ruch nezanedbatelné odvětví pro národní hospodářství. Orgány veřejné správy v této době podporovali propagaci jednotlivých míst a dotacemi se podíleli na zlepšení a zkvalitnění infrastruktury a stavu památek.⁹⁸ Toho si rovněž všimnul i Velc a ve svém *Průvodci* oceňuje úsilí Zemské vlády o rozvoj turismu v Bosně a Hercegovině. „*Jakkoli kraje bosensko-hercegovské byly turistice nedávno otevřeny, přece všude již jest patrná péče zemské vlády o účelné spojení s cizinou, o úpravu domácích cest i příjemný byt cizincův ve státních hotelích.*“⁹⁹ Potvrzuje to mj. i úryvek z knihy, která se pokoušela o souhrnný popis slovanského světa: „*(...) vidíme, že ostatní slovanské země turisticky se organisují buď samy aneb jsou organisovány vládou, jak tomu je na př. v Bosně a Hercegovině, kde již od dob okupace turistika vydatně byla podporována vládními hotely, chýžemi na horách, cestami i lázněmi, (...).*“¹⁰⁰

⁹⁸ Viz. ŠTEMBERK Jan a kol.: *Kapitoly z dějin cestovního ruchu*, Pelhřimov: Nová tiskárna Pelhřimov ve spolupráci s katedrou společenských věd Vysoké školy obchodní v Praze, 2012, s. 9

⁹⁹ VELC, Ferdinand: *Průvodce*, s. III

¹⁰⁰ GUTH, Jiří: *Turistika v Čechách a na Moravě*. In: Slovanstvo. Obraz jeho minulosti a přítomnosti. Praha 1912, s. 725

Velc ve svém průvodci doporučoval turistům nejen Bosnu a Hercegovinu, ale také i některé ze sousedních krajů¹⁰¹. Češi se obzvlášť zajímali o Dalmácii, Bosnu a Hercegovinu a Černou Horu. Bylo vydáno velké množství průvodců po těchto zemích, kde jsme se mohli setkat s tím, že průvodce po Černé Hoře doporučoval výlet do Dalmácie a Bosny a Hercegoviny a naopak. Kromě velkého množství ilustrací přírodních scenérií, architektonických památek a záběrů z bosenského venkova (které pravděpodobně vyfotil sám Ferdinand Velc) obsahoval průvodce mapu celé Bosny a Hercegoviny a Dalmácie, plán Sarajeva, Jajce a jeho okolí. Průvodce dále nabízel i stručný přehled dějin této země. Velcův průvodce byl vyhotoven velmi pečlivě a profesionálně a lze říci, že patřil k jedněm z nejlepších své doby.

---

¹⁰¹ Viz. osmá kapitola v průvodci Ferdinanda Velce, která podrobně popisuje dnes již neexistující železniční trať ze Sarajeva až do Boky Kotorské

4. Závěr

Hlavním cílem mé bakalářské práce bylo dostat do povědomí veřejnosti život a dílo Čecha Ferdinanda Velce, které je spojené s Bosnou a Hercegovinou. Ferdinand Velc byl jednou z významných osobností kulturního života na Slánsku v devadesátých letech 19. století. V Bosně a Hercegovině patřil na počátku 20. století nepochybně k jednomu z nejvšestrannějších Čechů, kteří v Bosně a Hercegovině v této době působili. Velcova životní tvorba však zůstala nedoceněna.

Ferdinand Velc přijel do Bosny a Hercegoviny na post učitele sarajevského gymnázia jako známý malíř. V Sarajevu žil až do své nečekané smrti roku 1920. Během čtvrtstoletí, co žil v této exotické části Rakouska-Uherska, zanechal po sobě mnoho stop a velmi toho pro Bosnu a Hercegovinu učinil. Jeho činnost byla intenzivní, mnohostranná a ušlechtilá.

V pedagogické činnosti v oblasti výtvarné kultury byl velmi aktivní. Začátky studia výtvarného umění u něj absolvovali pozdější známí bosensko-hercegovští malíři Mijić, Bijelić, Švrakić a Mazalić. Samotná Velcova umělecká tvorba byla velmi rozsáhlá a tematicky různorodá. Velmi plodná byla jeho malířská činnost. Maloval obrazy především s náboženskými výjevy, podobizny a oltářní obrazy. Po jeho příjezdu do Sarajeva se v jeho dílech začínají objevovat i náměty z Bosny a Hercegoviny. Jeho známé práce jsou dnes umístěny ve Slaném, v Domažlicích a také v Umělecké galerii Bosny a Hercegoviny.

Ferdinand Velc se také věnoval ve velké míře publicistické práci. Jeho publicistické příspěvky s jihoslovanskou tematikou byly zveřejněny v mnoha českých časopisech (*Časopis Turistů, Český Lid, Slánský Obzor, Svobodný Občan, Světla, Třebízský*). Všechny Velcovy články a studie jsou výsledkem autorovy systematickosti, péle a pečlivosti. Hlavním rysem jeho psaného projevu byla důsledná popisnost.

O Ferdinandu Velcovi se zmiňuji i jako o autorovi první bosensko-hercegovské bibliografie, spisovateli, malíři, pedagogovi, aktivním členovi *Klubu českých turistů*, autorovi prvního turistického průvodce po Bosně a Hercegovině a významném propagátorovi turistiky v Bosně a Hercegovině. Ale nelze opomenout i jeho fotografické umění. Bohužel se mi nepodařilo dohledat jakoukoliv zmínku o jeho fotografiích v Bosně a Hercegovině, z čehož lze vyvodit, že se z jeho fotografií nic nezachovalo. Ale jak je uvedeno v kapitole věnované

Velcově fotografické tvorbě, tak zmínky o jeho fotografování v Bosně a Hercegovině existují. Ilustrace v jeho turistickém průvodci rovněž potvrzují Velcovu fotografickou činnost.

Velc se do dějin české fotografie zapsal na konci 19. století, když během svého pobytu na Chodsku vytvořil vzácný etnograficko-fotografický dokument, zaměřený na mnohé aspekty každodenního života na vesnicích. Z toho, co se o něm v českém fotografickém okruhu píše, je vidět, že je oceňován právě pro svojí fotograficko-etnografickou a folkloristickou aktivitu. Lze se domnívat, že takovouto podobnou fotografickou-etnografickou studii, kterou vytvořil na Chodsku, mohl nafotografovat i na Balkáně.

V každém případě je největší Velcův přínos pro Bosnu a Hercegovinu jeho *Bibliografie Bosny a Hercegoviny* a *Průvodce po Bosně a Hercegovině*. I přesto, že cesta *Bibliografie* na světlo světa byla velmi trnitá a dochovala se pouze její část, je to dílo velmi cenné, které dodnes slouží mnohým bibliografům a vědeckým pracovníkům.

Kemal Bakaršić tvrdí, že vývoj bosensko-hercegovské bibliografie je nemyslitelný bez Ferdinanda Velce: *"Vývoj knihovnictví v Bosně a Hercegovině je nemyslitelný bez knihovny Zemského muzea, která je úspěšnou kombinací vědecké a národní knihovny, zatímco vývoj bibliografie je nemyslitelný bez bibliografií Ferdinanda Velce, které vznikly v Institutu a které byly publikovány až později..."*¹⁰²

A Velcův *Průvodce* patřil k jedněm z nejlepších své doby a byl prvním průvodcem po Bosně a Hercegovině napsaným v českém jazyce.

Ferdinand Velc byl svou původní profesí malíř a maloval ze začátku zejména obrazy s náboženskou a historickou tematikou, později ve svých dílech zachycoval život na venkově a ve městě, kde ho velmi zaujaly místní lidové kroje, což bylo přínosem pro etnografii. Velc byl velmi nadaným umělcem, o čemž svědčí i jeho díla, která jsou v současné době uchována v Sarajevu, v Praze, ve Slaném, na Domažlicku a jistě jich i několik skončilo v rukou soukromníků.

V Čechách je Ferdinand Velc oceňován hlavně pro své folkloristické, etnografické, fotografické, ale také i malířské aktivity. O jeho významu pro českou etnografii a folkloristiku

---

¹⁰² „Razvoj bibliotekarstva u Bosni i Hercegovini nezamisliv je bez Biblioteke Zemaljskog muzeja, koja uspješno objedinjuje funkcije znastvene i nacionalne biblioteke, dok je razvoj bibliografije nezamisliv bez pionirskih bibliografija Ferdinanda Velca nastalih u biblioteci Instituta, a koje su objavljene znatno kasnije ...“ in: BAKARŠIĆ, Kemal: *Fragmenti kulturne historije Bosne i Hercegovine*, Magistrat, Sarajevo 2005, s. 38.

se lze dočíst v diplomové práci Dagmar Spívalové. Ferdinanda Velce ve svých diplomových pracích také zmiňují František Viktora a Věra Stáhlíková, tyto práce jsou rovněž zaměřeny etnograficky. Jeho malířské a fotografické umění je zmiňováno v různých encyklopediích a slovnících. Ale bohužel tomuto českému umělci nebyla dosud věnována větší pozornost a neexistuje o něm žádná monografie, která by popisovala jeden z aspektů jeho tvorby, natož celou jeho různorodou činnost.

5. Seznam použité literatury

Primární literatura

VELC, Ferdinand: *Bibliografija Bosne i Hercegovine*. Sarajevo: Narodna i univerzitetska biblioteka, 1990, 290 s.

VELC, Ferdinand: *Bibliografija Crne Gore 1800-1912 = Bibliographie von Montenegro 1800-1912*. Cetinje: Centralna narodna biblioteka SR Crne Gore "Đurđe Crnojević", 1991, 351 s.

VELC, Ferdinand: *Politický okres Slanský*. Praha: Archaeologická kommisie při České akademii císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1904, 456 s.

VELC, Ferdinand: *Průvodce Bosnou a Hercegovinou: s mapkou a 65 vyobrazeními*. Praha 1907, 152 s.

Sekundární literatura

BAKARŠIĆ, Kemal: *Fragmenti kulturne historije Bosne i Hercegovine*, Magistrat, Sarajevo 2005, 358 s.

BAŠOVIĆ, Ljubinka: *O kulturnim vezama između Čehoslovačka i Bosne i Hercegovine u periodu između dva svjetska rata (1918 – 1941)*. In: Radio-Sarajevo, Treći program, broj 8, 1975, s. 470, [publikovaná část z doktorské dizertace: *Čehoslovačka u bosanskohercegovačkoj štaci i arhivskoj građi, s posebnim osvrtom na djelatnost dr Jovana Kršića (bibliografska grada 1918 – 1941)*, obhájen na katedře vědeckých informací a knihovnictví, Filozofické fakulty Karlovy univerzity v Praze 1973]

BIRGUS, Vladimír a SCHEUFLE, Pavel. *Fotografie v českých zemích 1839-1999: chronologie*. 1. upr. vyd. Praha: Grada, 1999, 215 s.

BONĚK, Jan, KUDĚLA, Jiří, DIMITRIJEVIĆ, Branka. Karel Pařík: architekt evropského Sarajeva = arhitekt evropskog Sarajeva = architecte de Sarajevo européen = architekt des europäischen Sarajevo = the architect of European Sarajevo. Praha, Eminent, 2012, 277 s.

Enciklopedija likovnih umjetnosti. 1: A-Ćus. Zagreb, Izdanje i naklada leksikografskog zavoda FNRJ, 1959, 755 s.

Enciklopedija likovnih umjetnosti 4: Portr – Ž. Dodatak. Izdanje i naklada leksikografskog zavoda, 1966, 693 s.

GUTH, Jiří: *Turistika v Čechách a na Moravě.* In: Slovanstvo. Obraz jeho minulosti a přítomnosti. Praha 1912, s. 725 – s. 733

HADŽIBEGOVIĆ, Ilijas: Bosenskohercegovačka města na rozhraní 19. a 20. Století. In: Slovanské historické studie 22, 1996, s. 199 – s. 319

HLADKÝ, Ladislav, LJUCA, Adin: *České vlivy na kulturní a společenský rozvoj Bosny a Hercegoviny.* Archiv Ministerstva zahraničních věcí České republiky. Vědecký projekt RM 02/23/05, 158 s.

HOROVÁ, Anděla, ed. a kol. *Nová encyklopedie českého výtvarného umění: N - Ž.* Vyd. 1. Praha: Academia, s. 547 – s. 1103

Katalog izložbe F. Velc, Umjetnička Galerija Bosne i Hercegovine, 1972, s. 14

KRZOVIĆ, Ibrahim: *Arhitektura secesije u Bosni i Hercegovini.* Sarajevo, Sarajevo Publishing, 2004, s. 254

KUBA, Ludvík: *Čtení o Bosně a Hercegovině. Cesty a studie z roku 1893-1896,* Praha, Družstevní práce, 1937, 232 s.

LJUCA, Adin: *Češi a počátky turismu v Bosně a Hercegovině* in: Studia Balcanica Bohemo-Slovaca VI.sborník příspěvků z šestého mezinárodního balkanistického symposia konaného v Brně 25. – 27. dubna 2005. Brno 2006, s. 253 – s. 266

MARUŠIĆ, Nikola: *Istorija fotografije u Bosni i Hercegovini do 1918.* Tuzla, Foto-savez BiH, 2002, 252 s.

MATUŠEK, Josef: *Češi v Bosně a Hercegovině. Přehled,* Daruvar, 16, 1996, s. 3 – s. 50

MAZALIĆ, Đoko. *Leksikon umjetnika: Slikara, vajara, graditelja, zlatara, kaligrafa i drugih koji su radili u Bosni i Hercegovini.* Sarajevo: Veselin Masleša, 1967, 173 s.

MLADENOVIĆ, Ljubica: *Gradansko slikarstvo u Bosni i Hercegovini u XIX veku.* Sarajevo, Veselin Masleša, 1982, 139 s.

Národní album: Sbirka podobizen a životopisů českých lidí prací a snahami vynikajících i zasloužilých. Praha: Jos. R. Vilímek, 1899, s. 106 – s. 161

NEČAS, Ctibor. *Mezi muslimkami: působení úředních lékařek v Bosně a Hercegovině v letech 1892-1918.* Brno: Masaryk. univ., 1992, 137 s.

Ottův slovník naučný, Praha 1907, 26. Díl, 1077 s.

POJMAN, Julius: *Illustrierter Führer durch Bosnien und Herzegowina. Wien und Leipzig. Erste Auflage. 1903. Zweite, vollkommen neu bearbeitete Aufg., 1907. Dritte Auflage. 1910. Vierte Auflage. Mit 55 Illustrationen, 2 Plänen, einer Übersichts und einer Ländernprofilkarte. 1913, 112 s.*

POLONI, Željka. *Češi v Sarajevu 1878-1918.* Olomouc, 2009. Diplomová práce. Univerzita Palackého, Filozofická fakulta, 143 s.

Slikarska škola u Sarajevu. Bosanska Vila. Sarajevo, 26, 1911, s. 304

SPÍVALOVÁ, Dagmar. *Osobnost a dílo Ferdinanda Velce: Jeho význam pro českou etnografii a folkloristiku.* Praha, 1986. Diplomová práce. Katedra etnografie a folkloristiky FF UK Praha, 118 s.

Spomenica Prve gimnazije u Sarajevu: izdana prilikom proslave 50-godišnjice (1879–1929), Sarajevo, Državna štamparija, 1929, 82 s.

STAHLÍKOVÁ, Věra. *Příspěvky k dějinám etnografie ve vlastivědném hnutí: v bývalých okresech Slaný, Nové Strašecí, Kladno, Kralupy n. Vlt., Roudnice n. L.* Praha 1964. Diplomová práce. FF UK Praha, 146 s.

ŠINDELÁŘ, Vincenc: *Průvodce Bosnou a Hercegovinou.* Praha 1912, 57 s.

ŠTEMBERK Jan a kol.: *Kapitoly z dějin cestovního ruchu,* Pelhřimov: Nová tiskárna Pelhřimov ve spolupráci s katedrou společenských věd Vysoké školy obchodní v Praze, 2012, 222 s.

ŠULC, Čeněk: *Šulcův ilustrovaný průvodce Dalmacie s Terstem, Istrií, s pobřežím chorvatským a výletem do Cetyně a Bosna s Hercegovinou.* Praha 1913, 175 s.

TOMAN, Prokop, ed. *Nový slovník československých výtvarných umělců.* 3., značně rozšíř. vyd. V Praze: Rudolf Ryšavý, 1950, 785 s.

Umjetnička škola u Sarajevu. Bosanska Vila, Sarajevo, 27, 1912, 15 s.

VIKTORA, František. *Ikonografický materiál jako pramen pro národopisné studium Chodska na konci 19. století*. Praha 1970. Diplomová práce. Katedra etnografie a folkloristiky FF UK Praha, 168 s.

Seznam excerpovaných článků

VELC, Ferdinand: Sarajevo. *Časopis turistů*, 9, 1897, č. 4, s. 93 – 103

ZÍBRT, Čeněk: Přísaha mezní pod drnem nebo u hrobu. *Český lid*, 6, 1897, č. 10, s. 265-269

VELC, Ferdinand: Přísaha mezní pod drnem. *Český lid*, 7, 1898, č. 1, s. 18-19

VELC, Ferdinand: Výlet do Turecka. *Časopis turistů*, 10, 1898, č. 10, s. 225-231, 258-264, 274-285

VELC, Ferdinand: Bjelašnica v Bosně. *Časopis turistů*, 11, 1899, č. 5, s. 141-144

VELC, Ferdinand: Po nové dráze do Dubrovníka. *Časopis turistů*, 15, 1903, č. 12, s. 326-333, 368-

Anonymní autor: Bibliografija Bosne i Hercegovine, *Brankovo kolo*, r. 14, 1908, č. 17-18 (1-12. V), s. 284

376, 389-396

VELC, Ferdinand: Od břehů Adrie. *Časopis turistů*, 23, 1912, č. 10 a 12, s. 265-270, 400-406

VELC, Ferdinand: Malířství a sochařství u Muslimů. *Svobodný občan*, 41, č. 11, 1912, s. 1-2

VELC, Ferdinand: Z područí Lovčenu. *Časopis turistů*, 28, č. 4, 1917, s. 104-109

Přílohy

I. Výtvarná díla

Seznam významných děl Ferdinanda Velce je na základě Katalogu z výstavy v Sarajevu roku 1972 a současné sbírky děl v Umělecké galerii Bosny a Hercegoviny v Sarajevu.

V majetku rodiny

1. Dubrovnik sa pogledom na Lokrum, ulje, 1,10 x 80
2. Obala kod Trstenog, ulje, 50 x 34
3. Obala kod Selca, 1910, ulje, 50 x 34
4. Pelješac, ulje, 50 x 34
5. Igman sa Miljackom, ulje, 50 x 34
6. Obala kod Selca, 1910, ulje, 50 x 34
7. Pejzaž kod Selca Mšec, ulje, 50 x 34
8. Jezero u Hercegovini, ulje, 47 x 32
9. U popravljenom polju, ulje, 35 x 27
10. Manastir u Češkoj, ulje, 44 x 30
11. Trebević, ulje, 51 x 40
12. Okolica grada Slany, ulje, 47 x 32
13. Treskavica, ulje, 50 x 29
14. Pejzaž iz okoline Sarajeva, 33 x 48
15. Vrata crkve sv. Vida pred kojima je ubijen sv. Václav, ulje, 50 x 35
16. Akt žene, ulje, 50 x 38
17. Glava dječaka, ulje, 48 x 36
18. Bosanska djevojčica, ulje, 49 x 38
19. Bosanski seljak, ulje, 34 x 25
20. Jabukovo drvo u cvatu, ulje, 34 x 27
21. Brezova šuma, ulje, 14 x 25
22. Bosanska seljačka kuća, ulje, 45 x 31

23. Mitološka slika, ulje, 41 x 51
24. Seoska kuća, akvarel, 54 x 31
25. Staramajka, crtež, 56 x 39
26. Portret seljanke, 1885, crtež, 63 x 49
27. Portret Dalmatinke, 1884, crtež, 63 x 49
28. Dalmatinski ribar, 1883, crtež, 63 x 49
29. Čovjek sa šubarom, crtež, 58 x 44
30. Zamišljena djevojka, 1885, crtež, 62 x 49
31. Vješticiji ples, akvarel, 64 x 48
32. Muški akt, 1886, crtež, 54 x 44
33. Sjedeći muški akt, 1885, crtež, 61 x 44
34. Muški akt, crtež, 60 x 30
35. Akt starijeg muškarca, 1885, crtež, 63 x 36
36. Akt muškarca sa štapom, crtež, 58 x 44
37. Muški akt, 1886, crtež, 56 x 37
38. Muški akt, 1886, crtež, 50 x 37
39. Akt mladića koji leži, 1886, crtež, 53 x 37
40. Muški akt, 1885, crtež, 54 x 47
41. Grčka mitologija I, crtež, 68 x 52
42. Grčka mitologija II, crtež, 58 x 52
43. Umorstvo sv. Vlacava, crtež, 62 x 50
44. Poslije umorstva, crtež, 63 x 31
45. Ženski akt, 1887, crtež, 77 x 60
46. Ženski akt, crtež, 70 x 56
47. Stojeći ženski akt, crtež, 70 x 56
48. Stari turčin, crtež, 33 x 28
49. Seljak pri sijanju, crtež, 33 x 28
50. Seljak pri žetvi, crtež, 34 x 27
51. Studija telala, crtež, 33 x 25
52. Studija mladog čovjeka, crtež, 35 x 29
53. Mladi seljak u nošnji, crtež, 27 x 23
54. Mlada seljanka, 1885, crtež, 38 x 25
55. Seoski muzikanti, crtež, 24 x 19
56. Djeca umjetnika, crtež, 30 x 30

57. Hrast iz Štohova, 1886, crtež, 29 x 20
58. Hrast iz Štohova (detalj), 1886, crtež, 41 x 33
59. Manastir u Štohovu, 1886, crtež, 49 x 30
60. Seljančica, crtež, 32 x 22
61. Ljubavni par, crtež, 39 x 26
62. Djevojčica, skvarel, 24 x 20
63. Seoski pogreb, akvarel, 36 x 25
64. Grad u svitanju, 1888, akvarel, 39 x 16
65. Autoportret u mladim godinama, crtež, 17 x 25

V majetku umělecké galerie Bosny a Hercegoviny

1. Sloboda, 1895, crtež, 52 x 35,6
2. Pudar, sepija, 27 x 37,3
3. Klepetaljka, sepija, 37,2 x 28,6
4. Berba, sepija, 22 x 36,2
5. Najbolji grozdovi, sepija, 19 x 30
6. Na presi, sepija, 18 x 24
7. Berba grožda, sepija, 21,3 x 31
8. Poslije berbe, sepija, 22,2 x 31,3
9. Rabadžija, sepija, 19,3 x 31,5
10. Povratak s Pazara, sepija, 26,2 x 26,8
11. Na grobu, crtež, 24,5 x 22,5
12. Telal u Češkoj, crtež, 38,5 x 29
13. Djevojka, 1895, ulje na dasci, 38 x 55
14. U zanosu, ulje na platnu, 61 x 37
15. Na Odru, 1886, ulje na platnu, 62 x 84

II. Seznam pozitivů ve Vlastivědném muzeu ve Slaném

Pozitivy jsou uloženy ve Vlastivědném muzeu ve Slaném v krabici pod jménem Ferdinand Velc a průběžně číslovány.

- 18. – 26. Rodinné snímky
- 27. Děti v dobovém oblečení s hračkami
- 28. – 32. Rodinné snímky
- 33. – 34. Snímky krajiny
- 35. Tábor lidu z okolí Domažlic
- 36. Stará žena v pleně s deštníkem
- 37. Pohled na lidovou architekturu (1)
- 38. Snímek Ferdinanda Velce
- 39. Dívky na louce
- 40. Svatební průvod na postřekovské návsi
- 41. Ženy při pohřbu nad rakví (1)
- 42. Žena ve starém kroji s čepcem
- 43. Klapání lnu v Postřekově (1)
- 44. Ludvík Kuba zapisuje lidovou domáckou hudbu
- 45. Pohled na lidovou architekturu (2)
- 46. Bílení plátna na louce v Postřekově
- 47. Žena s nůši na zádech na dvoře stavení

48. Pohled na postřekovskou náves (1)
49. Klapání lnu v Postřekově (2)
50. Klapání lnu v Postřekově (3)
51. Skupina mužů a žen v krojích
52. Pohled na postřekovskou náves (2)
53. Skupina mužů v krojích
54. Skupina žen v krojích
55. Snímek kostela
56. Ženy a dívky v krojích sedící na louce
57. Snímek staré listiny (1)
58. Ženy při pohřbu nad rakví (2)
59. Snímek staré listiny (2)
60. Stěhování nevěstiny výbavy
61. Muži nesoucí rakev při pohřbu
62. Snímek tří mladých mužů nesoucí rakev
63. Pohřební snímek

III. Publikované knihy Ferdinanda Velce

VELC, Ferdinand: Bibliografija Crne Gore 1800-1912 = Bibliographie von Montenegro 1800-1912. Cetinje: Centralna narodna biblioteka SR Crne Gore "Đurđe Crnojević", 1991. xix, 351 s. Posebna izdanja; knj. 15.

VELC, Ferdinand: Bibliografska građa o Bosni i Hercegovini (1488 – 1918). /Priredili za štampu Budimir Miličić i Vjekoslava Hunski. Za izdavača Borivoje Pištalo. Uvod Ferdinand Velc i njegova Bibliografija Bosne i Hercegovine napisao Branko Čulić. 1000 primjeraka./ Sarajevo, Narodna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine, 1991

VELC, Ferdinand: Budeč – k tisíciletému trvání kostela. Praha 1905

VELC, Ferdinand: Bývalé rybníkářství a rybaření v hejtmanství Slanském. Knihtiskárna Fr. Hermanna v Slaném – nákladem vlastním, Slaný 1908 (*Text zveřejněn na pokračování v časopise Kraj*)

VELC, Ferdinand: Bývalé vinaření na Slansku. Slaný 1915

VELC, Ferdinand: Církevní umění na Slansku. Knihtiskárna Fr. Hermanna v Slaném – nákladem vlastním, Slaný, nedatováno (*Zveřejněno v časopise Třebízský*)

VELC, Ferdinand: Místní jména na Slansku. Slaný 1912 (*Text zveřejňován na pokračování v časopise Kraj*)

VELC, Ferdinand: Mšec – Kornhaus. Knihtiskárna Fr. Hermanna v Slaném – nákladem vlastním, Praha 1908

VELC, Ferdinand: Politický okres Slanský. Praha: Archaeologická kommise při České akademii císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1904. 456 s., [4] l. obr. příl. Soupis památek historických a uměleckých v Království Českém od pravěku do počátku XIX. století

VELC, Ferdinand: Průvodce Bosnou a Hercegovinou. S mapkou a 65 vyobrazeními. Praha, Klub českých turistů, 1907. VIII, 1 vlož. Mapa

IV. Ilustrace v periodikách

Seznam ilustrací v časopisech *Nada* a *Zlatá Praha*:

Obrázek 1: ... umuknu sve ... Ka grobu prigjoh s tija ..., *Nada*, 1896, č. 2, s. 25

Obrázek 2: Na putu u čaršiju, *Nada*, 1897, č. 37, s. 457

Obrázek 3: Češki telal, *Nada*, 1898, č. 2, s. 25

Obrázek 4: Berba u Srijemu – Pudar se vraća s pazara u vinograd, *Nada*, 1899, č. 19, s. 297

Obrázek 5: Berba u Srijemu – Pudar před kolibicom, *Nada*, 1899, č. 19, s. 297

Obrázek 6: Berba u Srijemu – Pudar před kolibicom, *Nada*, 1899, č. 19, s. 297

Obrázek 7: Berba u Srijemu – Pudar plaši čvorke, *Nada*, 1899, č. 19, s. 300

Obrázek 8: Berba u Srijemu, *Nada*, 1899, č. 19, s. 300

Obrázek 9: Berba u Srijemu - Gazači, *Nada*, 1899, č. 19, s. 301

Obrázek 10: Berba u Srijemu - Preša, *Nada*, 1899, č. 19, s. 301

Obrázek 11: Berba u Srijemu – Evenjke, *Nada*, 1899, br. 20, s. 317

Obrázek 12: Berba u Srijemu – Na povratku iz vinograda, *Nada*, 1899, br. 20, s. 317

Obrázek 13: Berba u Srijemu – Rabadžije, *Nada*, 1899, br. 21, s. 330

Obrázek 14: Iz veselih dana, *Nada*, 1899, č. 21, s. 331

Obrázek 15: Starosvat, *Zlatá Praha*, 5, 1888, č. 3, s. 36

Obrázek 16: V dílně přírody, *Zlatá Praha*, 5, 1888, č. 20, s. 316

Obrázek 17: Předříkávač, *Zlatá Praha*, 6, 1889, č. 40, s. 437

Obrázek 18: Madona, *Zlatá Praha*, 10, 1893, č. 7, s. 76

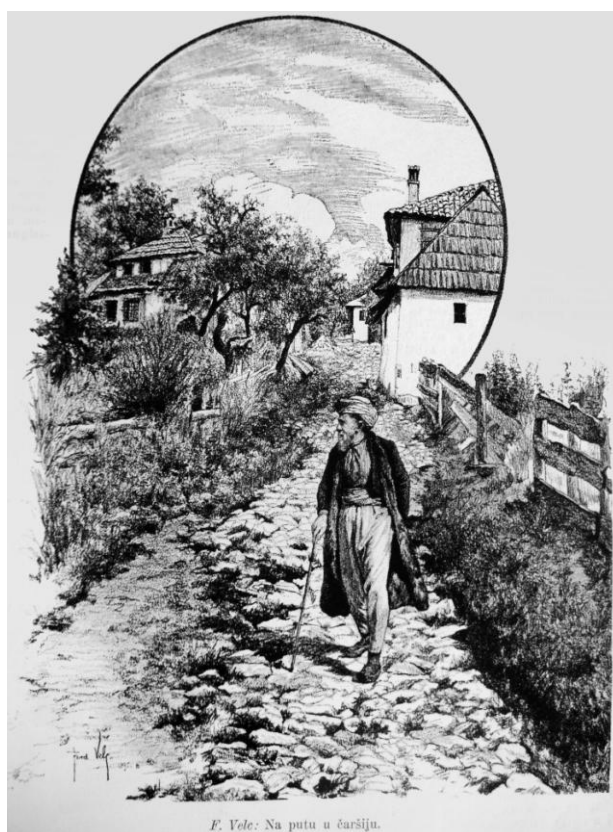
Obrázek 19: Poesie, *Zlatá Praha*, 13, 1896, č. 7, s. 73

Obrázek 20: sv. Matouš, *Zlatá Praha*, 14, 1897, č. 48, s. 572

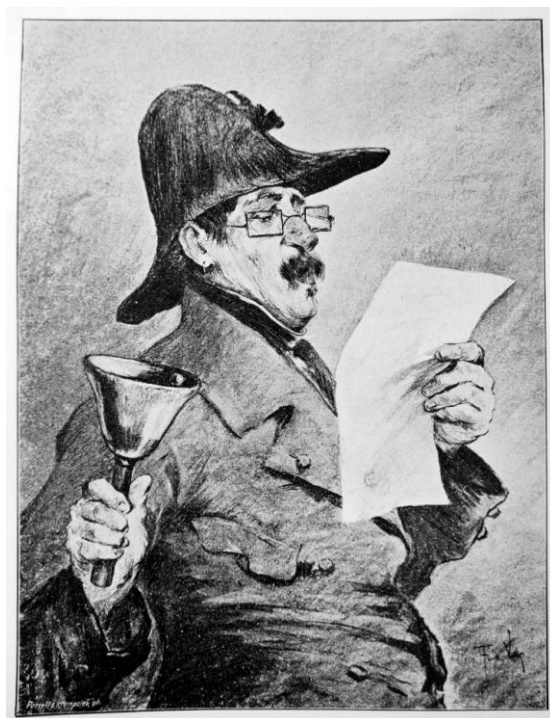
Obrázek 21: Trh v Sarajevě, *Zlatá Praha*, 16, 1899, č. 10, s. 116

Obrázek 1

Obrázek 2

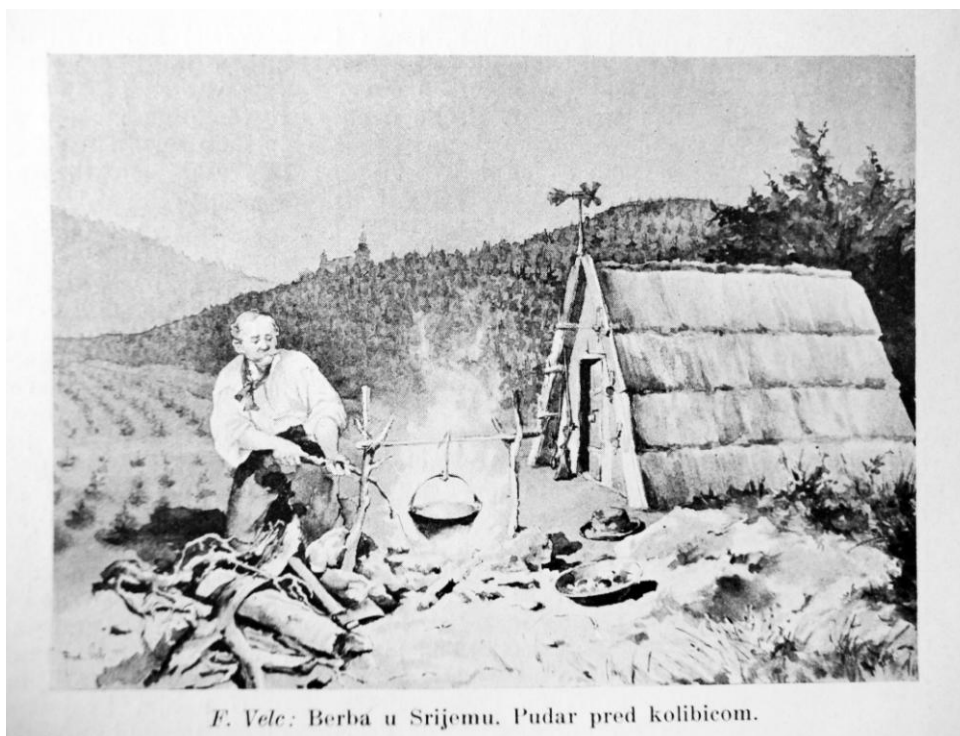

Obrázek 3

Obrázek 4

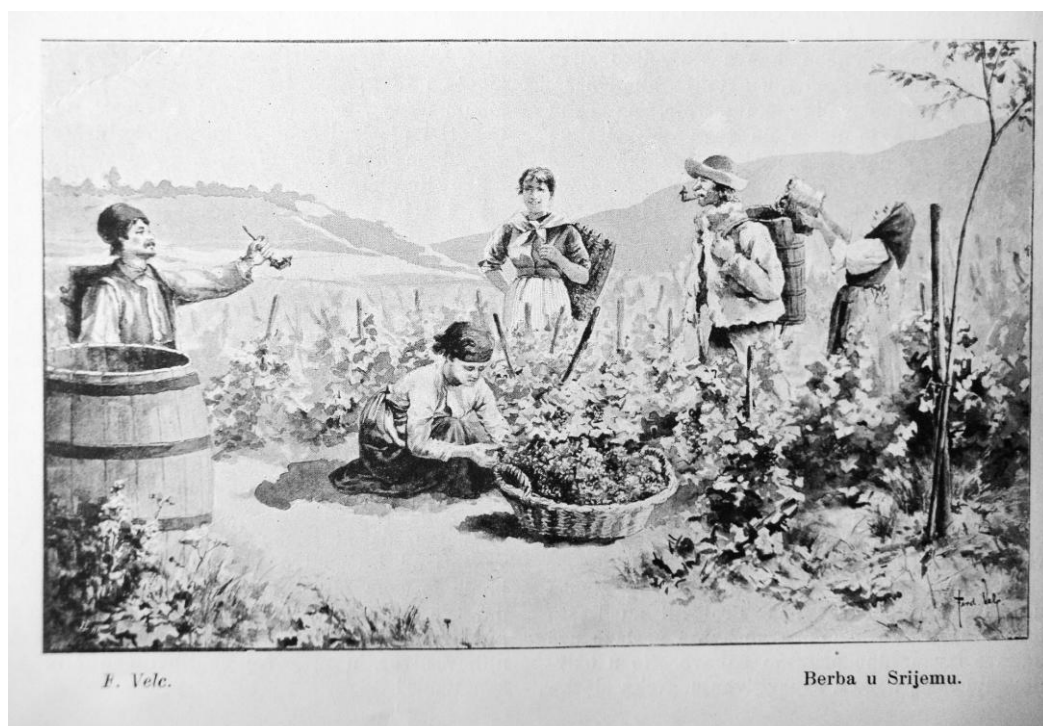

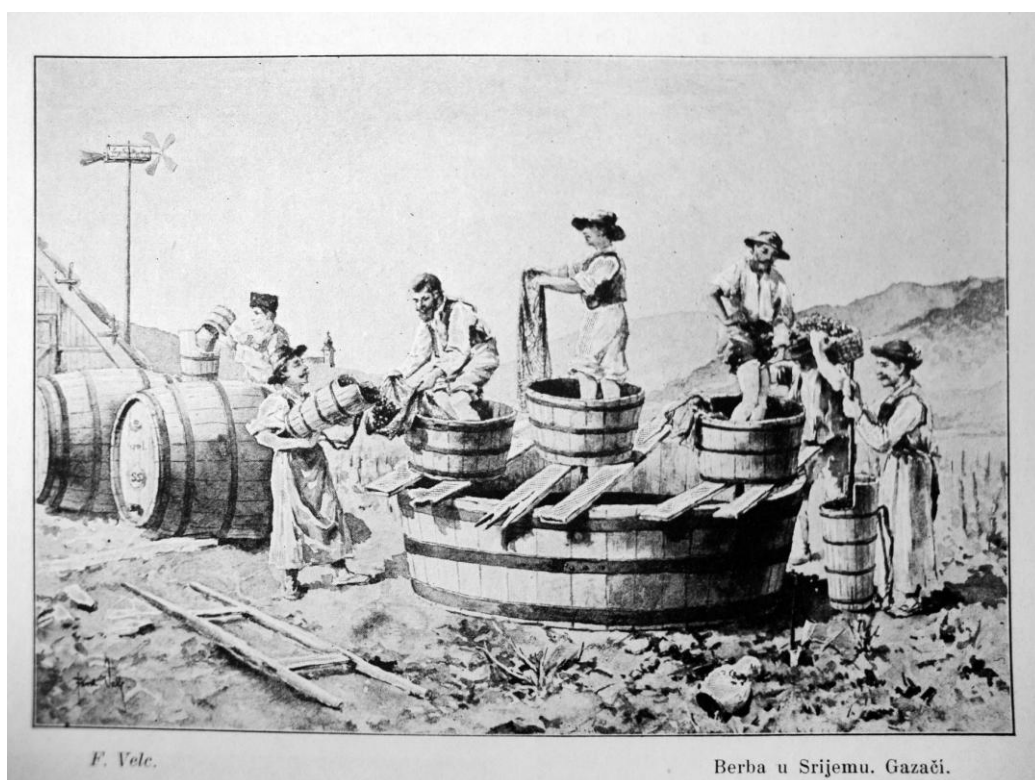
Obrázek 5

Obrázek 6

Obrázek 7

Obrázek 8

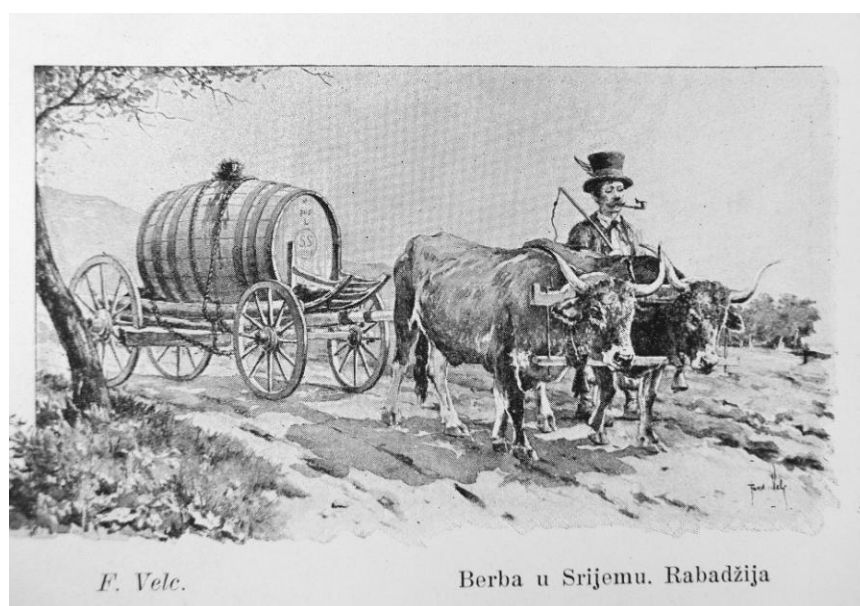
Obrázek 9

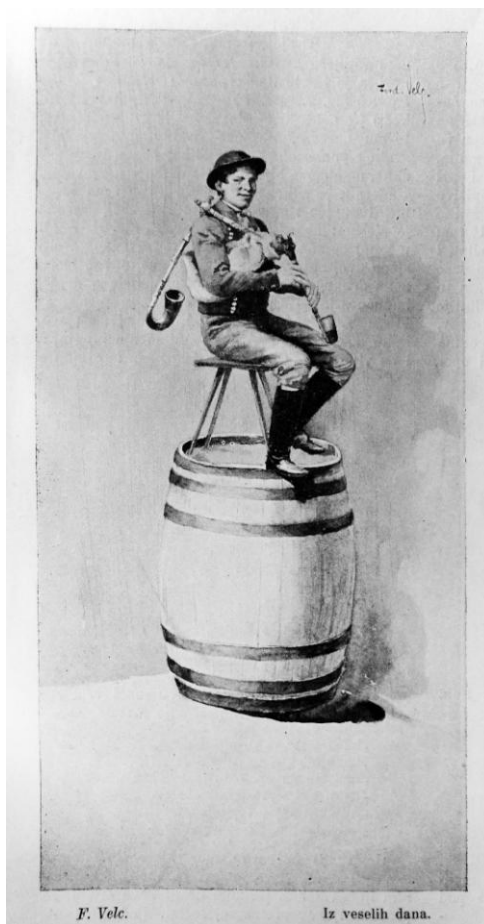
Obrázek 10

Obrázek 11

Obrázek 12

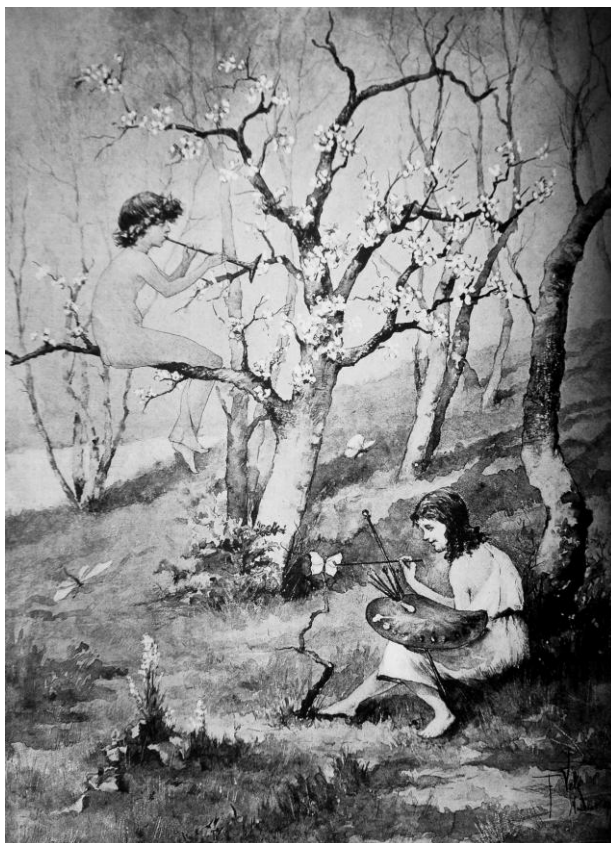

Obrázek 13

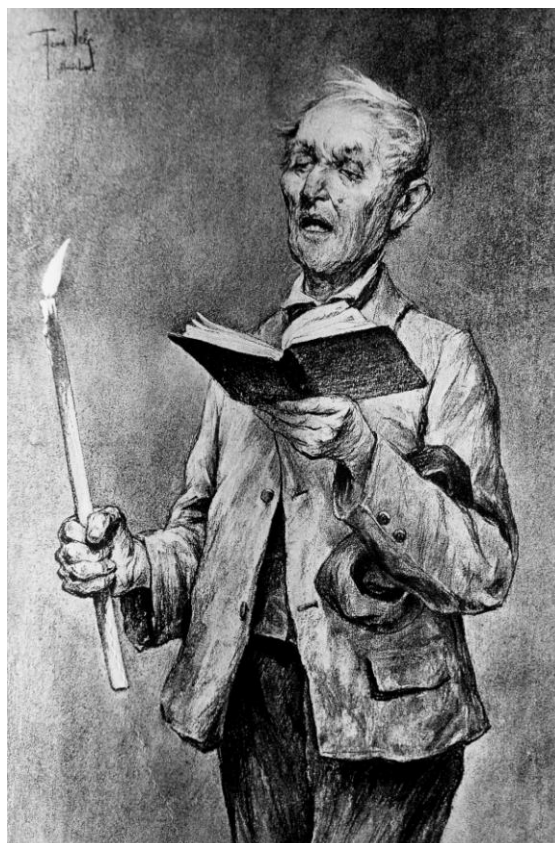

Obrázek 14

Obrázek 15

Obrázek 16

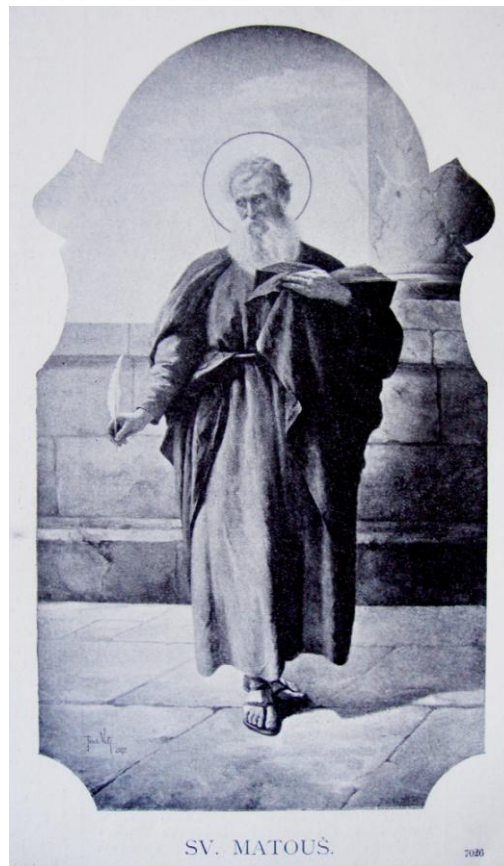

Obrázek 17

Obrázek 18

Obrázek 19

20

Obrázek 21

Obrazy a fotografie v majetku Vlastivědného muzea ve Slaném:

Obrazy

Obrázek 22: Hlava starce

Obrázek 22: Zavraždění sv. Václava

Obrázek 24: Portrét pana Jonáše (lesník)

Obrázek 25: Portrét paní Jonášové

Obrázek 26: Portrét Augusta Hemerky (předseda občanské záložny ve Slaném)

Obrázek 27: Portrét Josefa Hlaváčka (předseda občanské záložny ve Slaném)

Fotografie

Obrázek 28: Ferdinand Velc za mlada

Obrázek 29: Autoportrét Ferdinanda Velce (1916)

Obrázek 30: Ferdinand Velc

Obrázek 31: Pozvánka na Besedu *Vzpomínáme na Ferdinanda Velce*

Obrázek 22

Obrázek 23

Obrázek 24

Obrázek 25

Obrázek 26

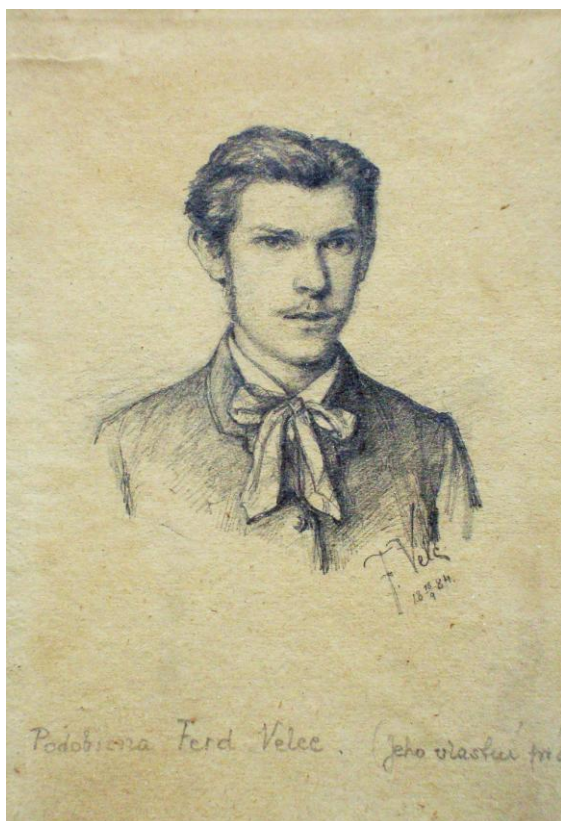

Obrázek 27

Obrázek 28

Obrázek 29

Obrázek 30

Obrázek 31

V. Literatura o Ferdinandu Velcovi

BAKARŠIĆ, Kemal: *Fragmenti kulturne historije Bosne i Hercegovine*, Magistrat, Sarajevo 2005

BAŠOVIĆ, Ljubinka: *O kulturnim vezama između Čehoslovačke i Bosne i Hercegovine u periodu između dva svjetska rata (1918 – 1941)*. In: Radio-Sarajevo, Treći program, broj 8, 1975, s. 470, [publikovaná část z doktorské dizertace: *Čehoslovačka u bosanskohercegovačkoj štaci i arhivskoj građi, s posebnim osvrtom na djelatnost dr Jovana Kršića (bibliografska građa 1918 – 1941)*, obhájen na katedře vědeckých informací a knihovnictví, Filozofické fakulty Karlovy univerzity v Praze 1973]

BODENSIEK, K. H.: *Ferdinand Velc. Umjetnik svog vremena*. In: *Katalog: Ferdinand Velc, 10. - 22. 10. 1972, Umjetnička galerija Sarajevu, 1972*

BIRGUS, Vladimír – SCHEUFLER, Pavel: *Fotografie v českých zemích 1839–1999: Chronologie*. Praha, Grada Publishing, 1999

Bibliografija Bosne i Hercegovine, Brankovo kolo 1908, r. XIV, č. 17-18 (1-12. V),

ČULIĆ, Branko: *Ferdinand Velc i njegova „Bibliografija Bosne i Hercegovine“*, Bibliotekarstvo, 22, 1976, 1-2

Ferdinand Velc, in: Glas naroda, II, 274, 3. VII. 1920

HLADKÝ, Ladislav, LJUCA, Adin: *České vlivy na kulturní a společenský rozvoj Bosny a Hercegoviny*. Archiv Ministerstva zahraničních věcí České republiky. Vědecký projekt RM 02/23/05

HOROVÁ, Anděla, ed. a kol. *Nová encyklopedie českého výtvarného umění: N - Ž*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1995

LJUCA, Adin: *Češi a počátky turismu v Bosně a Hercegovině*. In: *Studia Balcanica Bohemo-Slovaca VI*. Sborník příspěvků z šestého mezinárodního balkanistického sympozia konaného v Brně 25.–27. dubna 2005. Brno, 2006

Katalog izložbe F. Velc, Umjetnička Galerija Bosne i Hercegovine, 1972

KOŽÍŠEK, A.: *Ferdinand Velc*, in: Vlastivědný sborník školního okresu slánského a kladenského, r. 13, 1935 – 1936

MARUŠIĆ, Nikola: *Istorija fotografije u Bosni i Hercegovini do 1918*. Tuzla, Foto-savez BiH, 2002

MATUŠEK, Josef: *Češi v Bosně a Hercegovině*, Přehled, Daruvar, 16, 1996

Masarykův slovník naučný, Praha 1933, sv. 7

MAZALIĆ, Đoko: *Ferdinand Velc*, in: Jugoslovenski list, Sarajevo, 30. VI. 1935

MAZALIĆ, Đoko. *Leksikon umjetnika: Slikara, vajara, graditelja, zlatara, kaligrafa i drugih koji su radili u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Veselin Masleša, 1967

MAZALIĆ, Đoko: *Ferdinand Velc. Povodom 15-godišnjice smrti*. Jugoslavenski list, Sarajevo, 30. VI. 1935

MLADENOVIĆ, Ljubica: *Gradansko slikarstvo u Bosni i Hercegovini u XIX veku*. Sarajevo, Veselin Masleša, 1982

Národní album: Sbírka podobizen a životopisů českých lidí prací a snahami vynikajících i zasloužilých. Praha: Jos. R. Vilímek, 1899

Premiuo Ferdinand Velc, in: Narodno jedinstvo, III, 132, 2. VII. 1920

Ottův slovník naučný, Praha 1907

REŽ, F. J., *Ferdinand Velc, profesor kreslení, malíř a spisovatel, rodák vinařský*, in: Pamětní list vydaný k 35. výročí založení občanské besedy ve Vinařicích, okres Slaný, Vinařice, Občanská beseda, 1939

Za Ferdinandem Velcem, in: Slánský obzor, r. 28, 1920

Ferdinand Velc, in: Slánský obzor, r. 42, 1934

SPÍVALOVÁ, Dagmar. *Osobnost a dílo Ferdinanda Velce: Jeho význam pro českou etnografii a folkloristiku*. Praha, 1986. Diplomová práce. Katedra etnografie a folkloristiky FF UK Praha

Spomenica Prve gimnazije u Sarajevu: izdana prilikom proslave 50-godišnjice (1879–1929), Sarajevo, Državna štamparija, 1929

Umro profesor Velc, in: *Sprska Riječ*, II, 128, 2. VII. 1920

STAHLÍKOVÁ, Věra. *Příspěvky k dějinám etnografie ve vlastivědném hnutí: v bývalých okresech Slaný, Nové Strašecí, Kladno, Kralupy n. Vlt., Roudnice n. L.* Praha 1964. Diplomová práce. FF UK Praha

ŠINIK, S: *Prve slikarske izložbe, Prilog proučavanju likovne umjetnosti u Bosni i Hercegovini*, in: *Pregled*, VI, 1959

ŠTĚCH, Václav Vilém: *Vzpomínky: V zamlženém zrcadle. První díl*, Československý spisovatel Praha, 1967

TOMAN, Prokop: *Nový slovník československých výtvarných umělců*, Praha, Nakladatelství Svazu čs. výtvarných umělců, 1950

TIHIĆ, S: *Velc Ferdinand, Enciklopedija likovnih umjetnosti 4*, Zagreb 1966

TIHIĆ, S: *Jovan Bijelić u Sarajevu*, Prilozi za proučavanje istorije Sarajeva, god. II, knj. II, Sarajevo, 1966

Trideset i prvi godišnji izvještaj Velike gimnazije u Sarajevu objavljen na kraju školske godine 1917/1918. Sarajevo 1918

UHEREK, Zdeněk: *Češi v Bosně a Hercegovině – antropologické pohledy na společenský život české menšiny v zahraničí*, Etnologický ústav AV ČR, v. v. i., 2011

VIKTORA, František. *Ikonografický materiál jako pramen pro národopisné studium Chodska na konci 19. století*. Praha 1970. Diplomová práce. Katedra etnografie a folkloristiky FF UK Praha

ZÍBRT, Čeněk: *Velcův obraz svatého Václava*, in: *Národní politika*, 27. IX 1922